

AMBASADORI ODRŽIVOG
RAZVOJA I ŽIVOTNE SREDINE
ENVIRONMENTAL AMBASSADORS
FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

env.net

KLIMATSKI ODGOVORNA POTROŠNJA

2020

KLIMATSKI ODGOVORNA POTROŠNJA

Urednik: Aleksandra Mladenović

Ilustracije i dizajn: Miša Jovanović

Izdavač: Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, Beograd

Autori (prema azbučnom redu):

Aleksandra Mladenović, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, Beograd

Biljana Knežević, Eko-škola „Desanka Maksimović“, Beograd

Ivana Zarić, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, Beograd

Jelena Vidanović, DU “Dečja radost”, Irig

Marija Nađ, DU “Dečja radost”, Irig

Marijana Petrović, DU “Dečja radost”, Irig

Marina Drndarski, Eko-škola „Drinka Pavlović“, Beograd

Marina Maksić, Eko-škola „Vuk Karadžić“, Beograd, Surčin

Violeta Branković, Eko-škola “Rade Dodić”, Milutovac

Vladimir Munitlak, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, Beograd

Štampa: Original, Gornji Milanovac

Tiraž: 500

ISBN 978-86-89961-16-4

2020

ENV.net PROJECT IS FUNDED
BY THE EUROPEAN UNION
The views expressed in this project do not necessarily
reflect the views of the European Commission

Sadržaj

1. Ciljevi održivog razvoja	3
1.1. Klimatska dijeta	6
2. Pokazni primeri: matrica ključnih reči za pokazne primere	7
2.1. Pokazni primer 1 - Klimatska dijeta u školi – korak po korak	7
2.2. Pokazni primer 2 - Priprema za čas o akciji za klimu - „Klimatska dijeta“	11
2.4. Pokazni primer 4 - Put do naše bašte - EKO BAŠTA.....	19
2.5. Pokazni primer 5 – Svetski dan zdrave hrane	21
2.6. Pokazni primer 6 - Doprinos klimatskim promenama i životnoj sredini - “odgovorna moda”	22
2.7. Pokazni primer 7 - Reciklaža tekstila i razvoj preduzetništva kod mladih.....	24
2.8. Pokazni primer 8 - Da li ugljenični otisak smanjujemo energetskom efikasnošću i načinom postupanja sa otpadom?	26
2.9. Pokazni primer 9 - Postupanje sa otpadom u uslovima Covid-19 epidemije u Srbiji	28
3. Zaključna razmatranja	29
Literatura	29

Klimatski odgovorna potrošnja¹

I. Ciljevi održivog razvoja

Evropska unija je dala pozitivan i konstruktivan doprinos razvoju Agende 2030. Ujedinjene nacije (UN) su na Samitu (UNGA) održanom septembra 2015. godine usvojile rezoluciju „Agenda 2030 za održivi razvoj“² (često se navodi kao „Agenda 2030“, što je usvojeno i u tekstu u nastavku); Agenda 2030 se rukovodi svrhom i principima Povelje UN, uključujući puno poštovanje međunarodnog prava. Usvajanje Agende 2030 se poklopilo sa drugim istorijskim sporazumom postignutim 2015. godine na klimatskoj konferenciji COP21 u Parizu („Pariski sporazum“). Zajedno sa Sendajskim okvirom za smanjenje rizika od katastrofa, potpisanim u Japanu marta 2015. godine, ovi sporazumi pružaju skup zajedničkih standarda i dostižnih ciljeva za smanjenje emisije ugljenika, upravljanje rizicima od klimatskih promena i prirodnih katastrofa i za prilagođen razvoj nakon kriza.

Ciljevi održivog razvoja (COR) su nadogradnja na Milenijumske razvojne ciljeve (koji su važili od 2000. do 2015. godine), kako bi se završilo ono što Milenijumski ciljevi nisu postigli. Sedamnaest COR prate 169 potciljeva (ishoda) i preko 2313 indikatora⁴.

Evropska unija podstiče zemlje članice EU (i zemlje kandidate za članstvo u EU) da budu posvećene primeni COR u svim politikama. Od država potpisnica Agende 2030, UN očekuje da mobilišu sve resurse kako bi ciljevi bili ostvareni do 2030. godine u oblastima od kritičnog značaja za čovečanstvo i planetu.

Evropska Komisija je decembra 2019. predstavila „Evropski zeleni dogovor“⁵, novu strategiju rasta EU. Cilj Evropskog zelenog dogovora je da Uniju transformiše u modernu, efikasnu i konkurentnu ekonomiju u kojoj se rešavaju klimatski i izazovi zaštite životne sredine i pretvaraju u mogućnosti, dok održivi razvoj u Evropskoj uniji čini tranzicijom pravičnom i inkluzivnom za sve; sadrži mapu puta sa akcijama za zaustavljanje klimatskih promena, prelazak na cirkularnu ekonomiju, smanjivanje gubitka biodiverziteta i smanjenje zagađenja. Štaviše, ona daje potrebne investicije i dostupne alate za finansiranje. Godišnji ciklus 2020. započeo je Godišnjom strategijom održivog rasta⁶. EU je 2020. godine predstavila podatke monitoringa u napretku prema COR u kontekstu EU.

¹ ENV.net Serbia specific and regional relevant report related to environment (Ch.27 and in part Ch.15)

² A/RES/70/1 – Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf

³ <https://unstats.un.org/CORs/indicators/indicators-list/>

⁴ <https://unstats.un.org/CORs/>

⁵ European Commission (2019), The European Green Deal, COM(2019) 640.

⁶ European Commission (2019), Annual Sustainable Growth Strategy 2020, COM(2019) 650

Ova publikacija se odnosi na Srbiju i predefinisano je usmerena na COR13 i COR12, obzirom da su tematski prioriteti ENV.net projekta klimatske promene (COR13) i cirkularna ekonomija (značajno pokriveno sa COR12), oslanjajući se na prethodne tematske analize koje je uradila organizacija Ambasadori održivog razvoja i životne sredine⁷.

Cilj održivog razvoja 12:

Cilj održivog razvoja 12 - Obezbediti održive obrascе potrošnje i proizvodnje	Potciljevi
	12.1 Sprovesti Desetogodišnji okvir programa za održivu potrošnju i proizvodnju, u kome će učestvovati sve zemlje, a razvijene zemlje će preuzeti rukovodeću ulogu, uzimajući u obzir stepen razvoja i kapacitete zemalja u razvoju
	12.2 Do 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa
	12.3 Do 2030. prepoloviti globalni otpad od hrane po glavi stanovnika na nivou maloprodaje i potrošača i smanjiti gubitke hrane u proizvodnji i lancima snabdevanja, uključujući gubitke posle žetve
	12.4 Do 2020. postići ekološki ispravno upravljanje hemikalijama i svim vrstama otpada tokom čitavog njihovog upotrebnoг ciklusa, u skladu sa dogovorenim međunarodnim okvirima, i značajno smanjiti njihovo ispuštanje u vazduh, vodu i zemljište kako bi se što više umanjili njihovi negativni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu
	12.5 Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje
	12.6 Podsticati kompanije, posebno velike i međunarodne kompanije, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoje cikluse izveštavanja
	12.7 Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive, u skladu sa nacionalnim politikama i prioritetima
	12.8 Do 2030. osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i stilom života u harmoniji sa prirodom
	12.a Podržati zemlje u razvoju da jačaju svoje naučne i tehnološke kapacitete kako bi se kretale u pravcu održivijih oblika potrošnje i proizvodnje
	12.b Razvijati i primenjivati alate za praćenje uticaja održivog razvoja na održivi turizam koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode
	12.c Racionalizovati neefikasne subvencije za fosilna goriva kojima se podstiče rasipna potrošnja otklanjanjem tržišnih deformacija, u skladu sa nacionalnim okolnostima, između ostalog i kroz restrukturiranje sistema oporezivanja i fazno ukidanje štetnih subvencija tamo gde one postoje kako bi došao do izražaja njihov uticaj na životnu sredinu, uzimajući u obzir u potpunosti specifične potrebe i uslove zemalja u razvoju i svodeći na najmanju meru moguće negativne uticaje na njihov razvoj na način koji štiti siromašne i pogođene zajednice

⁷ Mihajlov A., *Analiza trenutne situacije vezano za Cilj održivog razvoja 13 – Akcija za klimu, u odnosu na podciljeve, sa osvrtom na situaciju u Srbiji*, EASD, 2020

Mihajlov A., A.Mladenović and F.Jovanović (2019), *Circular Economy in Serbia: The Process Started*, Belgrade: Environmental Ambassadors for Sustainable Development, raspoloživo na <http://ambassadors-env.com/en/www-staro-pre-2020/circular-economy-in-serbia/>

Poster klimatske promene kao nastavno sredstvo: <http://ambassadors-env.com/en/publications-2/poster/>

Slikovnica „Od klimatskih promena do klimatske akcije“: <http://ambassadors-env.com/en/publications-2/kp-slikovnica/>

Poster cirkularna ekonomija kao nastavno sredstvo: <http://ambassadors-env.com/en/publications-2/cirkularna-poster/>

Slikovnica Cirkularne promene: <http://ambassadors-env.com/en/publications-2/cirkularna-ekonomija-print-slikovnica/>

Cilj održivog razvoja 13⁸:

<p>Cilj održivog razvoja 13 - Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica*</p> <p>* Potvrđujući da je Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama primarni međunarodni međuvladin forum za pregovaranje o globalnom odgovoru na klimatske promene.</p>	Potciljevi
	13.1 Osažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama
	13.2 Integrisati mere vezane za klimatske promene u nacionalne politike, strategije i planiranje
	13.3 Poboljšati obrazovanje, podizanje svesti i ljudske i institucionalne kapacitete za ublažavanje klimatskih promena i prilagođavanje, smanjenje njihovog uticaja i rano upozoravanje
	13.a Primeniti obavezu koju su preuzele razvijene zemlje potpisnice „Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama“ u cilju prikupljanja 100 milijardi dolara godišnje do 2020. Godine iz svih izvora za potrebe zemalja u razvoju u kontekstu značajnih aktivnosti na ublažavanju negativnih uticaja klimatskih promena i transparentnosti primene, te u potpunosti operacionalizovati Zeleni klimatski fond kroz njegovu kapitalizaciju, što je pre moguće
13.b Promovisati mehanizme za podizanje kapaciteta za delotvorno planiranje i upravljanje u vezi sa klimatskim promenama u najmanje razvijenim zemljama, i malim ostrvskim državama u razvoju, što podrazumeva i fokusiranje na žene i mlade, odnosno na lokalne i marginalizovane zajednice	

Svih 17 COR su međusobno povezani. Treba podvući značaj ko-implementacije COR13 sa COR12. Osnovne matrice kobenefiti mogu se identifikovati kao:

COR13 – OČUVANJE KLIME/ AKCIJA ZA KLIMU	COR12– ODGOVORNA POTROŠNJA I PROIZVODNJA	COR4-KVALITETNO OBRAZOVANJE
<p>13.2 Integrisati mere klimatskih promena u nacionalne politike, strategije i planiranje (industrije, infrastrukture, upravljanja i efikasnog korišćenja prirodnih resursa, javne nabavke, upravljanje otpadom, vodama, poljoprivredom, obezbeđivanja hrane.....)</p> <p>13.3 Poboljšati obrazovanje, podizanje svesti i ljudske i institucionalne kapacitete za ublažavanje klimatskih promena, prilagođavanje, smanjenje uticaja i rano upozoravanje</p>	<p>12.2 Do 2030. godine postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa.</p> <p>12.8 Do 2030. godine osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i načinu života u skladu sa prirodom.</p> <p>12.b. Razviti i primeniti alate za praćenje uticaja održivog razvoja za održivi turizam koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode</p> <p>12.c Racionalizovati neefikasne subvencije za fosilna goriva koja podstiču rasipnu potrošnju, uklanjanjem poremećaja na tržištu, ...</p>	<p>4.4 Do 2030. godine znatno povećati broj omladine i odraslih koji imaju odgovarajuće veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za zapošljavanje, pristojne poslove i preduzetništvo („veštine za budućnost“)</p> <p>4.7 Do 2030. godine obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne za promociju održivog razvoja, uključujući između ostalog, kroz obrazovanje za održivi razvoj i održivi način života, ljudska prava, ravnopravnost polova, promociju kulture mira i nenasilja, globalno građanstvo i uvažavanje kulturne raznolikosti i doprinos kulture održivom razvoju</p> <p>4.c Do 2030. godine, znatno povećati ponudu kvalifikovanih nastavnika, uključujući kroz međunarodnu saradnju za obrazovanje nastavnika u zemljama u razvoju, posebno najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju</p>

⁸ Detaljnu analizu Cilja održivog razvoja 13 – Akcija za klimu, pogledati u: Mihajlov A., „Analiza trenutne situacije vezano za Cilj održivog razvoja 13 – Akcija za klimu, u odnosu na potciljeve, sa osvrtom na situaciju u Srbiji“, *Ambasadori održivog razvoja i životne sredine*, 2020; <http://ambassadors-enr.com/en/publications-2/cor-13-analiza-srb-kratki/>

U Srbiji je implementacija Ciljeva 12 i 13 u „uspavanoj fazi“. Republika Srbija nije kapitalizovala svoj višedecenijski rad na problematici održivog razvoja; ovi CORs nisu (još uvek) uključeni u ključne nacionalne dokumente Republike Srbije.

U okviru ovog izveštaja fokusirano dajemo selektivne primere slučajeva primene COR12 i COR13, sa fokusom na njihovu ko-implementaciju, uvažavajući targete kvalitetnog obrazovanja kroz realizaciju COR4.

I.1. Klimatska dijeta

Klimatski odgovorna ishrana direktno povezuje Cilj održivog razvoja 13 (Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica), sa COR12, posebno targetima 12.8. (stil života u harmoniji sa prirodom), 12.a (jačanje naučno i tehnoloških kapaciteta u pravcu razvoja održivijih oblika potrošnje i proizvodnje).

Promene načina života mogu da smanje emisije gasova sa efektom staklene bašte. Proporcije ukupne emisije gasova sa efektom staklene bašte koje potiču od hrane⁹, date su u prikazu koji sledi.

Oko četvrtina ukupne emisije gasova sa efektom staklene bašte potiče od proizvodnje hrane	Hrana 26%	Ostale emisije gasova sa efektom staklene bašte 74%
Više od polovina emisija gasova od proizvodnje hrane potiče od životinjskih proizvoda	Životinjski proizvodi 58%	Ostala hrana 42%
Polovina emisija gasova od gajenih životinja dolazi od goveda i jagnjadi	Govedina i jagnjetina 50%	Ostali životinjski proizvodi 50%

Tabela aktivnosti koja sledi, može se nazvati i „klimatskom dijetom“¹⁰.

Savet u smeru klimatski odgovorne ishrane	Smanjenje emisije ukupnog ugljendioksida ¹¹ u gramima
100 grama goveđeg mesa manje u sedmici	6800
100 grama goveđeg mesa manje, nabavljenog na farmi u sedmici	1160
100 grama svinjskog mesa manje u sedmici	458
100 grama svinjskog mesa manje, nabavljenog na farmi u sedmici	225
100 grama nesečene piletine manje u sedmici	318
100 grama pilećeg mesa manje, nabavljenog na farmi u sedmici	180
100 grama smrznutog bakalara iz prodavnice manje u sedmici	320
100 grama zamrznutih škampi manje u sedmici	1050
Polu litre mleka manje u sedmici	600
100 grama paradajza iz prodavnice manje u sedmici	345
100 grama belog hleba manje u sedmici	78
100 grama soje manje u sedmici	62
100 grama crnog luka iz prodavnice manje u sedmici	38
100 grama krompira iz prodavnice manje u sedmici	22

Naš region je označen kao onaj u kome će klimatske promene značajno uticati na život. Evidentan je značajan opadajući trend protoka vode za sve reke u Srbiji (osim Dunava i Tise, koje izvire u nekim drugim zemljama). U pojedinim delovima zemlje očekuje se i značajno suvlja klima (manje padavina). Proizvodnja hrane je ekstremno osetljiva na klimatske promene. U promenjenoj klimi su promenjeni uslovi života (biljke koje uspevaju, poplave, suše, talasi vrućine, prirodne katastrofe i dr.), tako da dugoročna planiranja ekonomskog (i poljoprivrenog, i tehnološkog) razvoja postaju netačna ukoliko se klimatske promene i životna sredina ne uzmu u obzir.

⁹ Poore J, T. Nemecek, *Reducing food's environmental impacts through producers and Consumers*, Science, 360 (6392) 987-992, 2018, i interpretacija <https://www.bbc.com/news/science-environment-46459714>

¹⁰ Više u: Mihajlov A., A. Pudja (2019), *Responsible eating (in Serbian)*, Beograd, *Ambasadori održivog razvoja i životne sredine*, <http://ambassadors-env.com/wp-content/uploads/Ishrana1.pdf>

¹¹ Ugljendioksid je gas sa efektom staklene bašte

2. Pokazni primeri: matrica ključnih reči za pokazne primere

Na osnovu prethodne analize predstavljene u Poglavlju 1. data je matrica ključnih reči za pokazne primere:

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	....

Ova matrica ključnih reči predstavlja okvir u kome su realizovane aktivnosti u Eko-školama.

Međunarodni program Eko-škole¹² se u Srbiji realizuje od 2012. godine. Do novembra 2020. godine, 133 obrazovno-vaspitne ustanove se uključilo u mrežu Eko-škola Srbije. Ispunjavajući kriterijume (prezentovane kroz „Sedam ekoškolskih koraka“) kako bi stekle status međunarodne Eko-škole, ili taj status obnovile, Eko-škole realizuju različite aktivnosti, doprinoseći ispunjavanju Ciljeva 13, 12 i 4, u domenu obrazovanja, kroz redovne nastavne planove i programe. Osim toga, Eko-škole učestvuju u podizanju svesti šire lokalne zajednice i različitih zainteresovanih strana vezano za pitanja zaštite životne sredine, klimatskih promena, održivog korišćenja resursa.

U nastavku će biti prikazani različiti primeri aktivizma u Eko-školama Srbije, sa fokusom na „klimatsku dijetu“ i aktivnosti uvođenja odgovorne i zdrave ishrane dece školskog uzrasta, kao i na održivo korišćenje resursa (analizom primene mera energetske efikasnosti u Eko-školama) i uvođenjem koncepta cirkularne ekonomije u Eko-škole (primeri održive mode i razvoja preduzetništva mladih). Pored toga, u doba epidemije Covid-19 u Srbiji i globalne pandemije, posebno je obrađeno neadekvatno upravljanje otpadom i naglašen izostanak reakcije nadležnih institucija na odbačene maske, rukavice i drugi potencijalno opasni otpad, po ulicama i zelenim površinama gradova u Srbiji.

2.1. Pokazni primer I¹³ - Klimatska dijeta u školi – korak po korak

Eko-škola „Desanka Maksimović“ iz Beograda kontinuirano organizuje aktivnosti usmerene ka podizanju nivoa obrazovanja nastavnika/učenika/roditelja o različitim temama koje se odnose na zaštitu životne sredine, kao što su cirkularna ekonomija, borba protiv klimatskih promena, sprečavanje gubitka biodiverziteta iz našeg najbližeg okruženja i smanjivanje zagađenja. Cilj je da se ovakvim aktivizmom pruži doprinos implementaciji Ciljeva održivog razvoja na lokalnom nivou i nekih ciljeva koje je i Evropska Unija zacrtala u dokumentu „Agenda 2030“, uvodeći ih u svakodnevni školski život.

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	....

Početna aktivnost osnovne škole „Desanka Maksimović“, pored organizovanja centra za prikupljanje i distribuciju reciklažnog materijala (pet ambalaža/limenke/papir) i intenzivne edukacije svih učenika

¹² Intelektualni vlasnik međunarodnog programa Eko-škole je Fondacija za obrazovanje o životnoj sredini (FEE – Foundation for Environmental Education <https://www.fee.global/>, <https://www.ecoschools.global/>). Ambasadori održivog razvoja i životne sredine je nacionalni operater programa Eko-škole u Srbiji (<http://feeserbia.com/>)

¹³ Biljana Knežević, koordinator Eko-škole „Desanka Maksimović“, Beograd

škole o značaju očuvanja životne sredine, bila je i pristupanje Međunarodnom programu Eko-škola kako bi aktivnosti bile ciljane u okviru šire zajednice. Pilot-projekat uvođenja zdrave hrane/užine, započeo je u školskoj 2019/2020. godini i nastavlja se.

U maju 2019. organizovano je prvo istraživanje u vezi sa učeničkim navikama u ishrani, kao i u vezi sa ishranom u samoj školi (užina za vreme velikog odmora) u okviru projekta „Zdrava DrUžina“, koji je osmišljen u cilju podizanja svesti o važnosti zdrave hrane, osposobljavanju učenika o značaju zdrave hrane, osposobljavanju učenika da i sami spremu zdravu užinu, prevencije gojaznosti i poboljšanja ukupnog zdravlja, kao i razvijanja odgovornosti prema životnoj sredini i svom zdravlju. Ukupno 353 učenika uzrasta 10-15 godina učestvovalo je u ovoj anketi. Zaključci su uticali na dalje aktivnosti.

Istraživanje je pokazalo da veći deo učenika (69%) smatra da se zdravo hrani iako ima određene nezdrave navike, koje se ne mogu smatrati klimatski odgovornom ishranom (Ciljevi 13; 12.8); 34 % voli brzu hranu, 42% jede prženo goveđe meso 2-4 puta sedmično, 35% pije industrijske sokove, 27% svakodnevno konzumira industrijske grickalice. Veliki broj učenika kupuje užinu u školi i na to troši 100-200 i više dinara dnevno (samo 10% učenika potroši 50 dinara).

Kako bi se skrenula pažnja na mogućnosti koje bi vodile poboljšanju zatečenog stanja, u saradnji sa Učeničkim parlamentom i Savetom roditelja, osmišljen je Dan zdrave užine (realizovan 23. maja 2019.). Aktivnost je sprovedena lokalno (u pojedinim odeljenjima i boravku). Nastavnici i roditelji pravili su sa učenicima voćnu salatu i sokove od voća i povrća. Time je podstaknuta zainteresovanost roditelja za zdravu užinu, ali je ova aktivnost imala i svoje slabosti: potrošeno je manje voća nego što je doneto, sokove su pravili uglavnom roditelji i nastavnici, voće je bilo nekontrolisanog porekla (roditelji su kupovali).

Dan zdrave užine

Druga aktivnost, „Smuti pa popij“, obuhvatila je sve učenike škole. Ovog puta voće i povrće je bilo kontrolisanog porekla, donirao ga je Dom za lica ometena u razvoju „Srce u Jabuci“, te se po načinu odgajanja moglo smatrati hranom proizvedenom u kontrolisanim uslovima. U školu je stiglo direktno od proizvođača, te se smatra i da je zadovoljen aspekt smanjenja emisije ukupnog ugljendioksida i da i ova aktivnost pozitivno utiče na primenu „klimatske dijete“. Ovog puta određena je primerena količina voća i povrća, a svi učenici starijih razreda učestvovali su u pripremi sokova i voćnih salata. Tako su dobili za užinu obrok koji su sami pripremili na času, a mnogi učenici toga dana prvi put su probali napitak od voća i povrća i bez dodatih zaslađivača. U ovoj aktivnosti učestvovalo je mnogo manje roditelja-volontera. Realizovana je 24. septembra 2019. Učenici obe smene na drugom redovnom času (bez obzira koji je predmet to bio) pripremali su ovu užinu i konzumirali je. Veliki odmor je posle drugog časa, pa je bilo vremena da se sve počisti i pripremi za dalji tok nastave.

„Smuti pa popij“

U toku analize ovih aktivnosti primećeno je da su učenici bili mnogo više zainteresovani za južno voće nego za ono sa našeg podneblja. Zbog toga su naredne aktivnosti planirane kako bi se pažnja učenika usmerila na voće sa našeg podneblja – jabuku, koja je podjednako kvalitetna kao i južno voće, a znatno jeftinija. S obzirom da je cilj bio upoznavanje učenika za zdravim načinima ishrane u okviru redovnog nastavnog toka (Cilj 12.2. održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa; 12.8. informacije i svest o održivom razvoju i načinu života u skladu sa prirodom; 12.b. razvijanje i primena alata za promovisanje lokalne kulture i proizvoda; 4.7. svi učenici će steći znanja i veštine potrebne za promociju održivog razvoja), obeležen je Dan jabuke u obliku tematske nastave. Centralna manifestacija, koja

je obuhvatala likovnu radionicu, kviz znanja učenika starijih razreda, oblik sportskih igara u mlađim razredima, kurseve izrade poslastica od jabuka, održana je 18. oktobra 2019. godine. Učestvovali su svi učenici škole. U narednoj nedelji motiv jabuke iskorišćen je u redovnoj nastavi na svim predmetima: pošto su pitanja za kviz osmislili nastavnici svih predmeta, na redovnoj nastavi su tumačena ova zagonetna i zanimljiva pitanja i obrađivana u okviru redovnih nastavnih jedinica.

Promocija zdrave hrane tekla je intenzivno u toku kalendarske 2019. godine. Zbog toga je početkom novembra 2019. realizovano novo onlajn istraživanje o navikama učenika u školi. Istraživanje je obuhvatalo od opšteg značaja ka konkretnom: odnos prema školskoj užini kod kuće (koliko se priprema i koja vrsta užine), istraživanje navika učenika prilikom kupovine u školskoj pekari i knjižari (prodavnici konditorskih proizvoda i sokova), kao i istraživanje usmereno na ono što bi učenici jeli u školi, zatim i njihovo opredeljenje suženo na izbor zdrave hrane. Cilj ovog istraživanja je preuzimanje odgovornosti za sopstveno zdravlje i osveščivanje učenika o značaju zdrave hrane (Cilj 4.7. obezbeđivanje znanja i veština potrebnih za promociju održivog razvoja, uključujući kroz obrazovanje za održivi razvoj i održivi način života). Anketa je obuhvatila 215 učenika uzrasta 12-15 godina i formirala je okvir budućih aktivnosti. Rezultati su pokazali da bi 83% učenika unelo neku promenu koja se odnosi na izbor hrane u školi (npr. voleli bi da nezdrava hrana bude još dostupnija, ali kada je izbor sužen na zdravu hranu voleli bi da jedu kuvana jela, sutlijaš, zdrava pića, voćni jogurt i sendvič sa piletinom).

Kviz za učenike starijih razreda, na temu jabuke

Rezultati ovih istraživanja predstavljeni su Školskom odboru i Savetu roditelja na polugodištu školske 2019/20. godine. Planirano je i uvođenje ponude zdrave hrane u onoj meri u kojoj je to ostvarivo. Situacija sa pandemijom virusa Covid 19 odložila je ove aktivnosti do septembra 2020.

Predstavnici Eko-škole održali su u septembru 2020. sastanak sa predstavnikom školske pekare i izložili mu rezultate ovog istraživanja. U fokusu je bila činjenica da polovina učenika kupuje užinu u pekari i trećina učenika ne donosi voće u školu, stoga smo želeli da učenicima školsku užinu učinimo što je moguće zdravijom.

Zajedničkom analizom rezultata, analizom mogućnosti pekare i trenutne situacije u školi (kombinovani model nastave na početku školske 2020/21.), sačinjen je jelovnik, koji je ponuđen svim učenicima. Ovaj jelovnik je obuhvatao i cenovnik, te su roditelji mogli da planiraju svoj budžet i naruče raznovrsnu užinu za dvonedeljni period. Ovaj princip poručivanja hrane i dalje funkcioniše. Kako se ne bi stvarali redovi, radnici pekare isporučuju učenicima naručenu užinu (pakovanu u eko-kese) za vreme drugog/trećeg časa (mlađi razredi imaju veliki odmor posle drugog, a stariji posle trećeg časa). Učenici su dobili jelovnik u kome je bila polovina namirnica koju su učenici označili kao poželjnu zdravu hranu (sendvič sa pilećim belim mesom, voće, voćni jogurt, mleko), ali je i onaj drugi deo ponude delimično ublažen uvođenjem peciva od integralnog i kukuruznog brašna. Naša pekara samostalno priprema ovo pecivo i sendviče, tako da su principi „klimatske dijete“ zastupljeni i u ovom segmentu.

Ovaj model uvođenja zdrave hrane naišao je i na odobranje roditelja na Savetu roditelja 14. septembra 2020.

U okviru rada na pilot programu uvođenja zdrave hrane, članovi Eko škole započeli su u starijim razredima početkom drugog polugodišta i projekat-istraživanje „Koliko nam je dragocena soja“. Ovo istraživanje obavljeno je u delu onlajn

Редни број	Назив производа	Цена дин.	П	У	С	Ч	П	Период
1.	Велики сендвич – шунка	90						7-11. 9. 2020.
2.	Велики сендвич - врат	100						14-18. 9. 2020.
3.	Велики сендвич – шлеће бело месо	130						21-25. 9. 2020.
4.	Велики интегрални сендвич – шлеће бело месо	130						28. 9- 2.10. 2020.
5.	Велики интегрални сендвич – шлећа прса	130						
6.	Мали сендвич – врат	50						
7.	Мали сендвич – шунка	50						
8.	Мини кукурузни сендвич – шлећа прса	40						
9.	Мини интегрални сендвич - печеница	40						
10.	Велики кукурузни сендвич – шлећа прса	130						
11.	Рол-виршла	80						
12.	Чоколадни мафини пувени воћем	50						
13.	Јогурт	25						
14.	Воћни јогурт 330 гр Цмлек	82						
15.	Чоколадно млеко	50						
16.	Јабучка ком.	10						
17.	Крупка ком.	15						
18.	Банана. ком.	20						

nastave (period mart-jun 2020. godine), a završeno početkom oktobra radom na „Kulinarskom izazovu“. Rezultati rada predstavljeni su u prezentaciji objavljenoj na školskom sajtu. Filmovi „Kulinarskog izazova“ (recepti koje su učenici pripremali u svojoj kući i snimali tok pripreme) objavljeni su na školskom jutjub kanalu, kao i na instagram profilu škole.

Za istraživanje je izabrana soja kao dragocena biljka–mahunarka, namirnica koja nema široku upotrebu u ishrani, ali ima veoma povoljne uslove za kontrolisanu proizvodnju (Ciljevi 12.8; 13.3):

- a) Poboljšava strukturu zemljišta i sadržaja azota;
- b) Ne dopušta upotrebu veštačkih đubriva;
- v) Ne dopušta korišćenje pesticida za zaštitu;
- g) Koristi eko-preparate za zaštitu (kalijumov sapun, bordoška čorba);

Istraživanje o soji

- d) Preporučuje održavanje prirodnih načina zaštite (održavanje zakorovljenosti pod kontrolom), što ima za cilj očuvanje prirodnog agroekosistema.

Dakle, proizvodnja soje na ovaj način nema negativan uticaj na prirodnu sredinu, pa i na klimatske promene.

Pokretanjem ovog projekta ostvaren je multidisciplinarni pristup prilikom njegove realizacije. O soji se govorilo na časovima **hemije** – u sastav soje ulaze proteini koji u sebi sadrže esencijalne (bitne) aminokiseline, vitamini A, B, D, masti i ulja, a to su biološki važna jedinjenja koja se izučavaju u osmom razredu; na časovima **biologije** – u sklopu izučavanja karakteristika različitih biljnih kultura, pa i mahunarki iz porodice Fabaceae (peti razred), na časovima **geografije** (podneblja u kojima se uzgaja), na časovima **srpskog jezika i književnosti** (govorna vežba: priprema za snimanje tehničkog opisa, gradivo sedmog razreda), na časovima **informatike** (izrada zajedničke onlajn prezentacije, svi razredi).

Realizacijom projektnog zadatka „Soja u ishrani - kulinarski izazov“ (izrada video-kuvara, jela koja se mogu pripremiti od soje) uticalo se na razvoj svesti kod učenika i njihovih roditelja o odgovornoj ishrani i načinu života u skladu sa prirodom.

Jedan od ciljeva Eko-škole „Desanka Maksimović“ jeste i da se teme iz zaštite životne sredine (zdrava hrava, održivi razvoj, svest o očuvanju resursa, smanjenje neodržive potrošnje resursa, sticanje znanja i veština potrebnih za promociju održivog razvoja i načina života, uvažavanje kulturne raznolikosti i svest o nacionalnim vrednostima) uvedu u nastavni tok. Pored često organizovanih tematskih časova i projektne nastave (učenici petog razreda radili su projektnu nastavu „Odgovor na svoju planetu“ iz svih predmeta školske 2018/2019.) školske 2020/2021. godine u redovni nastavni program uveden je predmet Kultura življenja, kao jedan od obaveznih izbornih slobodnih nastavnih aktivnosti. Program za ovaj predmet osmislili su nastavnici hemije, biologije i geografije.

Predmet „Kultura življenja“ obrađuje pet tema: eko-kulturu, kulturu ishrane, kulturu stanovanja, kulturu odevanja i bonton.

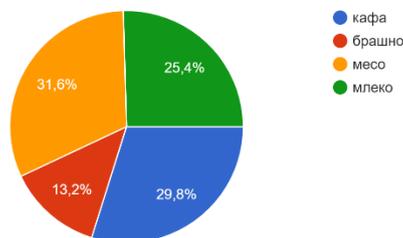
U temi „Kultura življenja“ istražuju se obnovljivi i neobnovljivi izvori energije. Posebna pažnja usmerava se na razvijanje svesti o značaju korišćenja obnovljivih izvora energije kao faktoru koji direktno utiče na ublažavanje klimatskih promena. Kroz obradu zagađenja vode, vazduha i zemljišta, uticaja gasova ugljen-dioksida, oksida azota, metana i kiselih kiša na globalno zagrevanje, učenici stiču znanje o mogućim načinima ublažavanja klimatskih promena. Ovo je pokušaj da se u ranom uzrastu obezbedi znanje i veštine koje će iskoristiti za unapređenje održivog razvoja i načina života u skladu sa prirodom. U ovoj temi učenici samostalno izrađuju prezentacije na temu uticaja kiselih kiša i efekta staklene bašte na klimatske promene.

U temi „Kultura ishrane“ učenici izrađuju svoj „Dnevni jelovnik“ imajući na umu piramidu ishrane. Ovaj jelovnik prave po sopstvenim afinitetima prema određenim namirnicama, vodeći računa da koriste namirnice čijom proizvodnjom je smanjena emisija štetnih gasova. Učenici istražuju mogućnosti

gajenja određenih biljnih kultura na terasi u okviru projekta „Eko-mini bašta na terasi“. U realizaciju ovog projekta očekuje se uključivanje i članova porodice. Krajnji cilj je gajenje određenih biljnih vrsta u sopstvenoj bašti (paradajz, rukola, začinsko bilje i sl.).

Za potrebe ovog predmeta obavljeno je onlajn istraživanje „Klimatski odgovorna ishrana“, koje je obuhvatilo učenike sedmog i osmog razreda. Ovo istraživanje proučavalo je koliko su učenici upoznati sa značenjem pojma „staklena bašta“, kao i sa činjenicama iz „klimatske dijete“. Učenici znaju da zagrevanje planete stvara efekat „staklene bašte“, da su najveći izazivači ugljen-dioksid i metan, kao i da je čovek najodgovorniji za emisiju ugljen-dioksida. Takođe znaju i da se unos mesa mora redukovati, kao i da proizvodnja pilećeg mesa izaziva najmanju emisiju gasova. Svesni su da treba kupovati namirnice bez ambalaže i ne treba bacati hranu. Kao namirnicu koja troši najmanje vode za proizvodnju vide brašno i mleko, a ne kafu.

Означи намирницу која најнерационалније (највише) троши водени ресурс (воду) приликом производње:
114 одговора

Rezultati ove ankete (pogrešni odgovori) služiće kao smernice u radu na redovnoj nastavi.

Ovakvim pristupom uključivanja roditelja i šire lokalne zajednice u realizaciju zajedničkih projekata koje Eko-škole inače često praktikuju, na različite teme i sa posebnim akcentom na metode edukacije učenika i roditelja, mogu se očekivati vidljivi rezultati za kratko vreme i to ne samo u neposrednoj školskoj sredini, već i u širem okruženju.

2.2. Pokazni primer 2¹⁴

- Priprema za čas o akciji za klimu - „Klimatska dijeta“

Nastavna jedinica	Klimatska dijeta
Vrsta (tip) časa	Obrada
Oblici rada	<i>oblici rada:</i> individualni, rad u paru ili grupi, frontalni (celo odeljenje) <i>sistemi učenja:</i> smisljeno, logičko, interaktivno <i>vrsta nastave:</i> timska, programirana, informatičko-razvijajuća
Nastavne metode	<i>verbalno-tekstualne:</i> usmeno izlaganje – monolog i dijalog, rad na tekstu, razgovor, pisanje <i>demonstrativno-ilustrativne</i> (demonstracija slikom, grafikom, shemom, računom, učenje po modelu)
Nastavna sredstva	računar, projektor, različiti tekstovi, flomasteri, geografska karta
Cilj časa	Upoznati učenike/-ce sa značajem odgovorne ishrane - klimatskom dijetom.
Ishodi	Na kraju časa učenik će biti u stanju da: <ul style="list-style-type: none"> • <i>razlikuje</i> načine održiv način ishrane od neodrživog, • <i>objasni</i> šta je ekološki otisak, ugljenični otisak, • <i>objasni</i> zbog čega je važna „klimatska dijeta“, • <i>uči</i> se različitim tehnikama učenja kroz dostupnu Informaciono-komunikacionu tehnologiju (IKT).

¹⁴ Marina Drndarski, Eko-škola „Drinka Pavlović“, Beograd

Međupredmetne kompetencije	<ul style="list-style-type: none"> • kompetencija za učenje, • veština komunikacije, • veština saradnje, • odgovoran odnos prema okolini, • odgovoran odnos prema zdravlju, • preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu, • rešavanje problema, • kompetencija za rad s podacima i informacijama.
Ključni pojmovi	ekološki otisak, ugljenični (karbonski) otisak, klimatski otisak
Korelacija	srpski jezik, biologija, istorija, geografija, matematika
Aktivnosti nastavnika	Objašnjava, crta na tabli, postavlja pitanja, odgovara na pitanja učenika, usmerava rad učenika/-ca, prati i vrednuje rad i ponašanje učenika.
Aktivnosti učenika	Odgovaraju na pitanja, diskutuju, prate izlaganje nastavnika, postavljaju pitanja, čitaju, zapisuju. Učestvuju u razgovoru, analiziraju, čitaju, istražuju na internetu, popunjavaju zahteve diskutuju.
Literatura za nastavnike	Anđelka Mihajlov, Ana Puđa (2019): Odgovorna ishrana
Literatura za učenike	

SCENARIO NASTAVNOG RADA

Uvodni deo časa (5 minuta)

Hrana je neizostavni element našeg svakodnevnog života. Zahvaljujući brzom transportu u ponudi nam je raznovrsna hrana, meso, mleko i mlečni proizvodi, voće i povrće, koje lako dospeva do supermarketa i pijaca iz najudaljenijih krajeva naše zemlje ili sveta. Ipak, iza svake namirnice koje koristimo u ishrani stoji i njen ekološki, tj. klimatski otisak.

Zbog toga je važno da naučimo ne samo o pravilnoj ishrani koja nas održava zdravim već i odgovornom odnosu prema održivoj proizvodnji hrane, transportu, njenom čuvanju i spremanju do konzumiranja tj. krajnjeg potrošača.

Glavni deo časa (20 minuta)

1. Podeliti učenicima anketu - Porodične navike u vezi s ishranom.

Kada kupujemo hranu, obično biramo onu koja je dobro zapakovana u ambalaži.

DA NE

Dva do tri puta nedeljno u mojoj porodici se priprema hrana koja je neko vreme bila u zamrzivaču.

DA NE

U mojoj porodici od voća, najviše volimo da jedemo domaće sorte jabuka, krušaka, šljive.

DA NE

Višak nepojedene hrane moramo da bacimo da se ne bi pokvarila.

DA NE

Svaki dan, za ručak imamo neko jelo od mesa.

DA NE

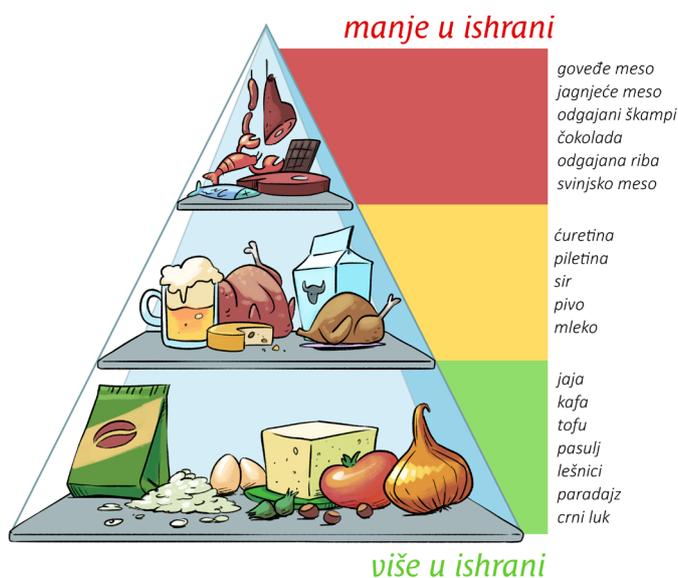
Pokupiti ankete. Zamoliti par učenika da analiziraju anketu i da naprave grafikon.

2. Piramida hijerarhije hrane

Podeliti učenike u grupe od po četvoro. Svakoj grupi dati veći papir na kome je nacrtana piramida i kartice sa slikama ili pojmovima namirnica. Zamoliti ih da slože piramidu hijerarhije hrane prema njenom potencijalu na odgovornu ishranu.

Piramide zalepiti na pano i analizirati raspored pojedinih namirnica.

Objasniti da namirnice s vrha piramide doprinose većem ekološkom otisku, kao i značenje pojma ekološkog otiska.

3. Dugo putovanje banane

Na beogradsko tržište voće stiže sa svih meridijana. Kokos iz Dominikanske Republike, ananas sa Obale Slonovače, grožđe iz Južnoafričke Republike, paradajz iz Španije, pomorandže iz Turske, a banane iz Ekvadora. Često su ove namirnice „papreno skupe“ zbog velikih poplava i suša širom sveta.

Podeliti učenicima kartu sveta i parče kanapa.

Zamoliti ih da pomoću kanapa i razmere izmere koliko je kilometara potrebno da određeno voće ili povrće stigne do naših prodavnica.

Pitati učenike:

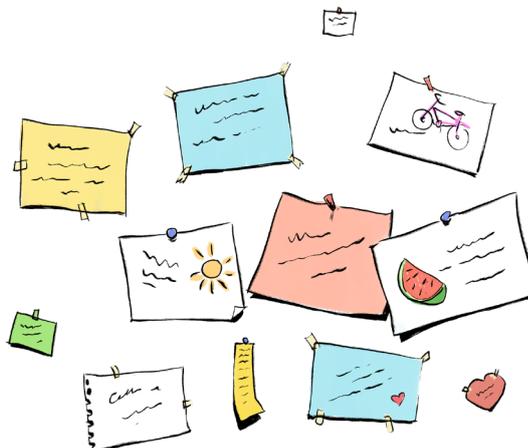
- Kojim sve prevoznim sredstvima stižu ove namirnice do Srbije. Na tabli u prvu kolonu zapisati njihove odgovore.
- Koje gorivo koristi određeno prevozno sredstvo? Zapisati odgovore u drugu kolonu.
- Šta misle, sagorevanjem kojeg goriva je najveća emisija gasova s efektom staklene bašte? Zapisati u treću kolonu.

Objasniti da promene načina života mogu da smanje emisije gasova s efektom staklene bašte.

4. Poruke za vršnjake

Dati mogućnost učenicima da osmisle poruke kojima će preporučiti svojim vršnjacima da smanje ekološki otisak hrane.

Zalepiti poruke i prodiskutovati koliko svaka od tih poruka može nekog da pokrene da promeni svoje navike u vezi sa ishranom.

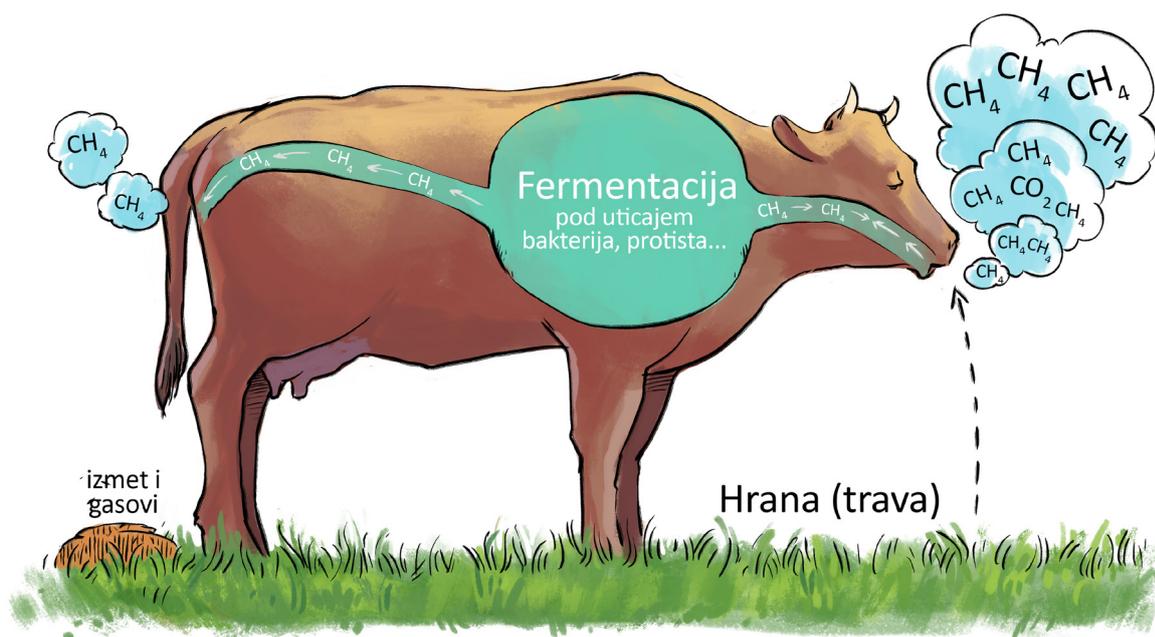

5. Klima, krava, trava

Način proizvodnje hrane utiče na klimatske promene. Objasniti vezu između vrste mesa (teletine, gov-edine) koje koristimo u ishrani, sa gajenjem stoke pozivajući se na podatke o količini trave (deteline) koju krava pojede, vode koja je potrebna za rast deteline, vode koju krava popije u toku dana, količine gasova koju krava otpusti, površine šume koje se u svetu poseku da bi se zasadila detelina za gajenje stoke...

Zamoliti učenike da procene koliko grla goveda ima na svetu u odnosu na ljude tako što će:

- ustati i stati pored klupa, ako smatraju da goveda ima više nego ljudi,
- ostati da sede u klupama ako je njihov broj jednak,
- čučnuti pored klupa ako ima manje od ljudi.
- Odgovor: goveda ima 5,5 puta više od ljudske populacije.
- Objasniti šta je ugljenični (karbonski) otisak.
- Postaviti pitanja za kritičko razmišljanje:
- Kako način ishrane i jedenje mesa utiče na klimatske promene?
- Šta je odgovorna ishrana?
- Kako bi se u ovu priču o proizvodnji hrane uklopila „organska privreda“?
- Šta svako od nas može da uradi kako bi bio na „klimatskoj dijeti“?

6. Stilom života utičemo na smanjenje klimatskih promena

Prema podacima Organizacije za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija, oko trećine hrane koja se dnevno proizvede u svetu za potrebe ljudske ishrane, tj. oko 1,3 milijarde tona, bude izgubljeno ili bačeno. Dok u Evropi i Severnoj Americi količina hrane koja propadne na godišnjem nivou po osobi iznosi 95 kg (Evropa) i 115 kg (Severna Amerika), u Rusiji je ovaj pokazatelj nešto niži: 56 kg.

Postaviti pitanje za kritičko razmišljanje:

U školskim kuhinjama posle užina ili ručka dosta hrane ostane u tanjirima. Na koji način možemo ubediti naše vršnjake da pojedu sve iz tanjira ili da sipaju samo onoliko koliko mogu da pojedu?

Završni deo časa (5 minuta)

Zamoliti par učenika da prezentuju analizu anketu i grafikon. Pitati učenike koliko njih želi da pređe na „klimatsku dijetu“.

Domaći (za rad u timu):

Istražiti ishranu našeg stanovništva nekada i sad. Na koji način su njihov način života i proizvodnja hrane uticali na životnu sredinu? Zbog čega je način života ljudi, kakav je danas, neodrživ? Šta sve možemo da uradimo kako bi to promenili?

Pripremiti prezentaciju za sledeći čas.

U okviru ovog pokaznog primera obuhvaćene su ključne reči:

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
...	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	.....

2.3. Pokazni primer 3¹⁵

- Naše akcije naša su budućnost - Zajedno su izabrali JABUKU umesto KROFNE

Eko-škola "Rade Dodić" iz Milutovca je mala seoska škola, okružena prirodom, koja pruža raznovrsne mogućnostima za bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom. Prirodni ambijent i zdrava životna sredina odlikuju školu i školsko okruženje.

U Eko-školi "Rade Dodić" u Milutovcu posebna pažnja se poklanja odgovornoj i zdravoj ishrani učenika kroz različite aktivnosti, edukacije, savetovanja sa ekspertima i praktičnim radionicama.

Za svu decu i osoblje škole se pripremaju užina i topli obrok u školskoj kuhinji. Namirnice su se uglavnom kupovale od lokalnih dobavljača, ali deca su često donosila za užinu upakovanu industrijsku hranu i pića u plastičnoj ambalaži. Opšti problem koji je uočen odnosi se na navike u ishrani kod učenika, koja direktno utiče na zdravlje i na način života.

Eko tim škole je realizovao projekat "Eko bašta u Eko-školi" koji je podržao Ekološki pokret "Moravski orašak" iz Trstenika, uz finansijsku pomoć Opštine Trstenik. Ciljevi ovog projekta su: poboljšanje kvaliteta ishrane dece korišćenjem organski gajenog povrća i voća sa lokalnog područja za pripremu obroka u đačkoj kuhinji i smanjenje količine biorazgradivog otpada za odlaganje na deponije, njegovim kompostiranjem tj. prevođenjem u humus-organsko đubrivo.

Prirodni ambijent i zdrava životna sredina

Škola je postavila plastenik u kome učenici imaju mogućnost da steknu praktična znanja o uzgajanju biljaka, domaćih i lokalnih sorti. Gajenjem povrća, voća i začinskog bilja sa lokalnog područja u plasteniku proizvodi se zdrava hrana za potrebe školske dece, sa smanjenim ekološkim otiskom. Sopstvena proizvodnja povrća bez upotrebe hemikalija popravila je kvalitet obroka učenika.

¹⁵ Violeta Branković, Eko-škola "Rade Dodić", Milutovac

Kroz projekat su postavljena dva kompostera za proizvodnju organskog đubriva koji se koristi za prehranu biljaka u plasteniku. Udruženi, osoblje i učenici škole žele da ukažu na neopravdano zapostavljeni problema biorazgradivog otpada koji može da se iskoristi za poboljšanje kvaliteta zemljišta, utičući na smanjenje emisije štetnih gasova sa efektom staklene bašte.

Kroz proizvodnju organski gajenih proizvoda, preko potrošnje tj. konzumiranja zdravih obroka u školi do kompostiranja ostataka biorazgradivog otpada i njegovim ponovnim vraćanjem u prirodu kroz prehranu zemljišta, zatvoren je krug, bez otpadnih materija.

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	.....

Čitav projekat pratila je projektna nastava za sve učenike Eko-škole, koja je realizovana kroz nastavne sadržaje 12 predmeta. Cilj je bio razvoj svesti kod učenika o zdravoj hrani, korišćenjem organski gajenih kultura sa lokalnog područja. Projektne aktivnosti su realizovane kroz nastavne jedinice sledećih predmeta:

- Timski čas čuvari prirode i engleski jezik realizovan je kroz nastavnu jednicu: Osnovni pojmovi iz oblasti životne sredine/Food. Cilj časa je razvoj svesti o značaju raznovrsnosti biljaka kraja i razumevanje svrhe pravilne ishrane koristeći se pravilnim imenovanjem biljaka kroz konverzaciju na engleskom jeziku.

Učenici su uočili razliku između žive i nežive prirode kao i uticaj čoveka na životnu sredinu, razlikovali pozitivan od negativnog uticaja i zaključivali koje su posledice nepovoljnog delovanja. Učenici su imali priliku da govore i o zdravoj hrani, da raspoznaju voće i povrće na engleskom jeziku, kao i da vode konverzaciju na temu zdrava-nezdrava ishrana.

-Na času tehnike i tehnologije realizovana je projektna aktivnost: Životno okruženje/Ekološki otisak. Cilj časa je bio razvijanje svesti kod učenika za očuvanje životnog okruženja i ostavljanje što manjeg ekološkog otiska proizvodnjom i upotrebom hrane na održiv način.

Kroz radioničarski rad koristeći prirodne materijale učenici su pravili otiske i predložili mere za smanjenje otiska hrane: kupovati povrće i voće gajeno bez upotrebe hemijskih sredstava, smanjiti upotrebu mesa, koristiti hranu iz lokalne sredine, uzgajati povrće i voće.

- Iz italijanskog jezika edukacija je tekla kroz nastavnu jedinicu: karakteristične biljke našeg kraja/L'articolo determinativo. Cilj aktivnosti je bio: razvijanje svesti o zdravom načinu života i pravilnoj ishrani kroz uvođenje leksike koja se odnosi na voće/ povrće i određivanje roda i broja imenice. Učenici su na italijanskom jeziku imenovali biljke karakteristične za svoj kraj poštujući gramatička pravila prilikom upotrebe oblika određenog člana.

-Na času građanskog vaspitanja kroz nastavnu jedinicu: Planiranje i izvođenje akcije/Organska proizvodnja. Učenici su naučili šta je organska proizvodnja, koje su njene povoljnosti i koje su prednosti ovakve proizvodnje na očuvanje zdrave životne sredine. Analizirali su nastanak stajskog i organskog đubriva. Kroz radionicu učenici su praktično pravili organsko đubrivo (kompost) od različitog otpada organskog porekla. Kreirali su pano na temu organsko đubrivo: nastanak, vrste i primena. U okviru ove aktivnosti obišli su domaćinstvo koje se bavi organskom proizvodnjom.

-Čas istorije: Načini ishrane u praistoriji je za učenike bio posebno interesantan. Učenici su se kroz istorijska razdoblja upoznali sa načinima ishrane i namirnicama koje su se koristile u pripremanju hrane. Učenici su istraživali o načinima ishrane u starijem kamenom dobu (sakupljanje plodova, lov, ribolov, priprema i konzumiranje hrane...); načinima ishrane u mlađem kamenom dobu (obrada zemlje, pojava zemljoradnje oruđe za rad, oružje za lov, obrada kamena...).

Grupnim radom obradili su rezultate i osmislili jelovnik od prikupljenih informacija o biljnim i životinjskim vrstama u periodu praistorije, sa receptima za pripremu hrane. Objašnjeni su načini pripremanja hrane na užarenom kamenu. Učenci su posebno diskutovali o praistorijskoj ishrani u jelovniku kao efikasnom oružju u borbi protiv gojaznosti.

- U okviru časa srpskog jezika učenici su pripremili promotivni materijal za završnicu projektne nastave, upoznavajući se sa formom izrade flajera, primenom pravopisnih normi, kombinacijom ilustracija pisanog teksta.

-Na času informatike i računarstva učenici su istraživali na internetu o racionalnom korišćenju i očuvanju biodiverziteta, kao i direktnom uticaju čoveka na narušavanje prirodne ravnoteže. Na osnovu prikupljenih informacija izradjene su prezentacije.

-Na času muzičke kulture, učenici su uz pomoć nastavnice komponovali pesmu - zdrava hrana. Na času informatike napravljen je kratak film sa pesmom koja je zvanično eko himna škole: <https://www.youtube.com/watch?v=bepmNb8GNcg>.

-Na času likovne kulture kroz nastavnu jedinicu: Vrste i karakteristike oblika, realizovana je radionica oslikavanja drvenih varjača, koje su predstavljale simbol zdrave ishrane i poklanjane su posetiocima završnice projekta.

-Aktivnosti na času hemije su bile usmerene na vrste biorazgradivog otpada i kompostiranje. Učenci su istraživali o vrstama organskog otpada i vremenu razlaganja, a potom su u školskoj kuhinji pripremili kompot od jabuke i dunje za drugare na produženom boravku, a ostatke organskog otpada odložili u komposter.

-Učenci mlađih razreda su se na časovima prirode i društva i sveta oko nas, kroz nastavne sadržaje upoznali sa načinima gajenja biljaka u školskom plateniku. Ubrani su jesenji plodovi (paprika, paradajz, luk...), kako bi pripremili zdrave zalogaje za užinu.

Završnica projekta je organizovana 16. oktobra na Svetski dan zdrave hrane. Na promociji projekta učestvovali su svi učenici, roditelji, meštani i prestavnici lokalne samouprave. Učenci su prezentovali radove sa projektne nastave. Ovo je bila i kampanja za sve prisutne o pravilnom postupanju sa biorazgradivim otpadom i gajenju, pripremi zdrave hrane sa najmanjim ekološkim otiskom. Analizom evaluacionih listova sa prezentacije projektnih aktivnosti, zaključeno je da svaki pojedinac prvenstveno odgovoran za sopstveno zdravlje i da se i dalje mora raditi na osveščivanju mladih o značaju zdrave hrane i odgovorne ishrane.

Obeležili smo Svetski dan jabuke kroz akciju "Od sadnice do ploda" koja je trajala nedelju dana.

Učenci eko-patrola su bile idejne vođe u realizaciji aktivnosti, sprovele su istraživanje o kalemljenju i proizvodnji sadnica, uzgajanju jabuka, vrstama jabuka i njihovim hranljivim vrednostima.

ОШ „Раде Додић“ Милутовац

Здрава храна - здрав живот

ЗДРАВА ИСХРАНА У 100 РЕЧИ

Бирај праву, нутритивно богату храну, намирнице у њиховом природном облику: сале, награрофене, немодификоване, нерофинисане.

Бирај храну која се може узгајати у природи, одбаци индустријске прерађевине.

Подржи локалне произвођаче органске хране.

Укључи у исхрану:

- ☉ житарице
- ☉ воће
- ☉ поврће
- ☉ мљечне производе
- ☉ месо, рибу и јаја

Правилна исхрана чувар нашег здравља.

Наши савети за здрав живот:

- ☉ Једи разноврсну храну
- ☉ Одржавај пожељну телесну тежину
- ☉ Бирај храну са смањеним садржајем масти
- ☉ Једи што више житарица, поврћа и воћа
- ☉ Користи умерене количине шећера
- ☉ Бави се спортом и физичким активностима
- Претварај се као да модерни сумњеракови НЕ ПОСТОЈЕ

Хит је бити фит, а сит!

Sadržaj promo materijala:

Zdravi zalogaju učenika mlađih razreda

Promocija projekta "Eko bašta u Eko-školi" u lokalnoj sredini

16. Oktobar, Dan zdrave hrane: Završnica projekta "Eko bašta u Eko-školi"

Grupa učenika posetila je gazdinstvo koje se bavi kalemljenjem sadnica jabuke, gde su se upoznali sa načinima kalemljenja i prparenja kalema jabuke.

Učenici su potom posetili lokalno preduzeće koje se bavi proizvodnjom i prodajom sadnica jabuke. Tom prilikom učenici su prisustvovali edukativnom predavanju o uzgajanju i vrstama sadnica, kao i značaju jabuke u ishrani. Kroz pogone preduzeća upoznali su se sa načinima proizvodnje i distribucije sadnog materijala.

Nakon upoznavanja sa proizvodnjom sadnica učenici su brali jabuke u zasadu obližnjeg poljoprivrednog gazdinstva. Kroz ovu aktivnost upoznali su se sa vrstama jabuka, načinom pakovanja, skladištenja i distribucije ploda jabuke. Od ubranih jabuka učenici su sutradan pravili kompot u školskoj kuhinji za svoje drugare koji pohađaju jednomenski obogaćen rad i produženi boravak. Završnicu aktivnosti zasladili smo degustacijom kompota. Organski otpad je pravilno odložen u školske kompostere.

Užina učenika povodom Svetskog dana jabuke

"Od sadnice do ploda" poseta članova eko patrole lokalnom preduzeću

Odlaganje organskog otpada u komposter

Jabuka najsade voće - najmlađi u akciji berbe jabuka

Plodovi na našem školskom imanju

Pripremanje toplog napitka za užinu

Eko-škola "Rade Dodić" planira dalje proširenje organske proizvodnje kroz razvoj preduzetništva mladih, uz saradnju sa lokalnim proizvođačima zdrave hrane. Poruka ekoškolaraca je: JEDEM ZDRAVO, RASTEM PRAVO, TRČIM BRZO, UČIM LAKO - PROBAJ TAKO!

2.4. Pokazni primer 4¹⁶ - Put do naše bašte - EKO BAŠTA

Posmatrajući decu i njihova interesovanja, na osnovu informacija koje su dobijene od roditelja, iznedrena je i tema za projekat na nivou grupe. Projekat je počeo da se razvija tako što su, kao “provokacija” u cilju pokretanja dečije zainteresovanosti, u sobu unete lupe i različito semenje. Aktivnosti su se gradile tako da kod dece podstiču aktivno učenje kroz igru, samostalnost, samokontrolu, kooperaciju, sposobnost opažanja, briga o drugima. Kako bi projekat bio što uspešniji, pozvani su roditelji i upoznati sa temom projekta koji se razvija i realizuje u grupi.

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	....

Organizovana je radionica na kojoj su se učesnici bavili načinom na koji će se razvijati projekat i načinim uključivanja roditelja. Roditelji su izneli svoja očekivanja, ali isto tako i pozitivan stav prema novom načinu rada u vrtiću. Razmenjene su informacije radi boljeg uvida i razumevanja dece i njihove igre i istraživanja. Ostvarenja je saradnja tako što su učestvovali u donošenju semenja za sadnju cveća, donosili su razne edukativne časopise, knjige o biljkama, zemlju za baštu, rasadu paradajza, paprike, krastavca, kupusa. Objašnjeno im je da uz dečije interesovanje, želja je bavljenje zdravim obrokom u vrtiću, ali isto tako i kod kuće.

Deca su se interesovala za rast biljaka, izgled, sađenje, zalivanje. Roditelji i vaspitači su bili podrška u razvijanju projekta. Deca su pomogla u pripremi sredine tako što su davali predloge igara koje oni vole (igra pamćenja, slagalice, domine, puzle...). U sobu su unešeni razni poster i slike biljaka. Napravljen je istraživački centar, opremljen lupama, cvećem i knjigama o biljkama. Sredina je organizovana po centrima interesovanja- celinama sa raznim prirodnim i nestrukturiranim materijalima.

Korišćenje resursa lokalne zajednice je bio jedan od prioriteta u radu, te je započet obilazak i istraživanje šta sve može biti značajno za projekat. Poseta biblioteci je bio prvi korak. Deca su dobila informacije o biljnom svetu, nezi biljaka, načinu sadnje, kroz primere u raznim knjigama i enciklopedijama.

Na poziv roditelja, organizovana je poseta bašti, kasnije plateniku. Deca su imala priliku da vide kako jedna bašta izgleda, šta sve postoji u bašti, mogli su da vide kako se luk, paradajz, salata i ostalo povrće uzgajaju na otvorenom polju, ali i u platenicima. Kroz lupe, posmatrani su koren, stablo, plod i uočavani su delovi jedne biljke. Samostalno su otkrivali kroz neposredno praktično iskustvo i boravak u prirodi.

Biblioteka

Istraživanje pomoću lupe

¹⁶ Marijana Petrović, Marija Nađ, Jelena Vidanović, DU “Dečja radost”, Irig

Obzirom da su pokazali interesovanje, projekat je krenuo u pravcu sadnje bašte u vrtiću. Išlo se iz prostora radne sobe, a aktivnosti su realizovane na otvorenom - u dvorištu vrtića. Izazov je bio urediti dvorište. Domar je postavio drvene okvire za leje, roditelji su doneli zemlju, sadnice, a deci gumene čizme i alat za rad u bašti. Deda su pripremala baštu za sadnju, grabuljala zemlju, čupala travu, rasađivali su paradajz, papriku, kupus i krastavce. U sadnji je pomogao domar vrtića i baka dečaka iz grupe. Formirane su eko patrole, pa su deca redovno zalivala biljke i brinula o cveću koje je u holu vrtića.

Deca pripremaju zemlju i rasadu za baštu

Roditelji u akciji

Rad u bašti

Roditelj saradnik- rasade paradajza

Bašta je zasađena, a sledeći korak je bio kompost. Interesovali su se za značenje reči, kasnije sadržaj komposta, a uz kuvaricu i domara polako je građena kompostana. U bašti je praćen razvoj biljaka, okopavane su biljke, čupana trava, a rasade su na kraju sazrele, ubrane i od njih su nastali ukusni obroci. Povrće koje nije tretirano hemijskim preparatima, plodovi su dobijeni iz kontrolisane proizvodnje, baš onako kako bi trebalo da se gaji i konzumira. Salatu su jela sva deca iz vrtića.

Naša mala bašta

Završni deo projekta bilo je druženje sa ostalom decom iz vrtića, tj. zajedničko branje povrća i pravljenje vitaminske salate. Sa roditeljima je organizovano druženje i prikaz rada kroz fotografije, video zapise i dečije iskaze. Deca su bila izuzetno ponosna na svoj rad, a posebno na dobijene rezultate.

Branje povrća

Salata od povrća iz eko bašte

Ovakav vid rada, otvaranja prema društvenoj zajednici i porodici otvorio je i produbio komunikaciju na svim nivoima, ali i zajedničko planiranje što je suština partnerstva, sa skentom na saradnji, na podržavanju dece u njihovom istraživanju, igri i razvoju. Usmeravanje dece i roditelja ka zdravoj ishrani i važnosti zdrave hrane i ishrane je, takođe, bio jedan od ciljeva projekta. Kroz zajedništvo, pokazano je da i bez korišćenja hemijskih preparata, bez ikakve vrste tretiranja, veoma uspešno mogu da se dobiju zdravi proizvodi.

2.5. Pokazni primer 5¹⁷ – Svetski dan zdrave hrane

U želji da poboljša kvalitet života i podrži razvoj svesti kod mladih da aktivnosti ljudi zavise od procesa u prirodi, osnovna škola „Vuk Karadžić“ iz Surčina se 2012. godine uključila u program Eko-škola. Od tada su redovno održavane aktivnosti vezane za razvijanje svesti o potrebi očuvanja životne sredine, a jedna od njih je i obeležavanje Svetskog dana zdrave hrane.

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	....

Učenci, roditelji i nastavnici, kao i predstavnici lokalne zajednice, učestvovali su u ovoj aktivnosti. U holi škole odeljenske zajednice su izložile proizvode zdrave hrane sa receptima za pripremu, organizovana su predavanja o zdravoj ishrani i angažovani su učenici da se uključe kroz fizičke aktivnosti. Hrana je degustirana uz davanje dobrovoljnog priloga, a prikupljeni novac je prosleđen Domu za nezbrinutu decu.

1) Strahinja Samardžić – poster (ZDRAVA HRANA - ZDRAV ŽIVOT; ZDRAVLJE NA USTA ULAZI; JEDI ZDRAVO DA IMAŠ DUG ŽIVOT) - po oceni komisije 1. mesto; 2) Pavle Malbaša - poster koji preporučuje 7 DANA ZDRAVE ISHRANE - po oceni komisije 2. mesto; 3) Đorđe Ivanović - poster sa porukom : AKO SE ZDRAVO HRANIŠ, ŽIVEĆEŠ DUŽE I LEPŠE - po oceni komisije 3. mesto; 4) Papović Mihajlo - poster sa porukom: ZDRAVA HRANA – ZDRAV ŽIVOT - ZDRAV ORGANIZAM; 5) Strahinja Gašić – „ZDRAVLJE JE NAJVEĆE BOGATSTVO“ i „VESELO SRCE POLA ZDRAVLJA“ su poruke ovog postera; 6) Stefan Veličković – poster sa zdravom trpezom „KO SE ZDRAVO HRANI, OD BOLESTI SE BRANI; 7) Vuk Dikić - obrazovni poster sa poukama o zdravoj ishrani i fotografijama zdrave hrane; 8) Aleksa Dangubić - poster kao piramida ishrane sa porukom „ZDRAVLJE NA USTA ULAZI“; 9) Lazar Aleksov - poster sa primercima fotografija zdrave hrane; 10) Dimitrije Nenadović - poster „HRANITE SE ZDRAVO, DA BIŠTE ŽIVELI DUŽE“; 11) Andrej Babić - PIRAMIDA ISHRANE - pokazuje koje namirnice treba najviše koristiti u ishrani.

¹⁷ Marina Maksić, Eko-škola „Vuk Karadžić“, Beograd, Surčin

Sve aktivnosti su morale biti modifikovane tokom 2020. godine zbog epidemije Covid-19 u Srbiji, pa je za učenike koji pohađaju Čuvare prirode (peti razred) organizovana takmičarska akcija izrade postera, sa porukama koje promovišu zdravu ishranu. Učenici petog razreda već imaju iskustvo sa aktivnostima vezanim za Eko-školu i zdravu ishranu, jer su sa svojim učiteljicama ranijih godina bili deo različitih akcija. Bilo je potrebno odabrati najkreativniji poster, a sama aktivnost je pokazala da su učenici „mali znalci“ koji su odlično shvatili zadatak, tako da odluku o pobjedniku nije bilo lako doneti.

Sve aktivnosti koje se realizuju kroz Eko-školu duboko utiču na razvoj svesti učenika i one su postale prepoznatljive i u lokalnoj zajednici. Pri izboru škole za upis učenika u prvi razred jedan od zaštitnih znakova škole koji utiče na opredeljenje roditelja je učenje kroz Eko-školu i razvijanje svesti o potrebi očuvanja životne sredine.

Sajam zdrave hrane

Eko-škola „Vuk Karadžić“ je prepoznatljiva i po obeležavanju Svetskog dana zdrave hrane u vidu Sajma zdrave hrane. Učesnici i posetioци sajma mogu degustirati hranu uz davanje dobrovoljnog priloga za decu koja žive u domovima. U aktivnosti su učestvovali svi učenici škole, kao i nastavnici. Sajam se sastoji od predavanja, igrokaza, degustacije hrane, fizičke aktivnosti i dobrog druženja učenika, roditelja, nastavnika i predstavnika lokalne zajednice.

Sajam u holu škole

Hrana koja se služi posetiocima

Kreativne dekoracije

Maštovite dekoracije

Domaće pripremana zdrava hrana

Primeri zdrave hrane sa receptima

Edukativni pano o zdravoj ishrani

Pano ekološke sekcije u holu škole

Igrokaz učenika Eko-škole „Vuk Karadžić“ o zdravoj ishrani – autor učiteljica Rada Rončević

2.6. Pokazni primer 6¹⁸

- Doprinos klimatskim promenama i životnoj sredini - “odgovorna moda”

U okviru globalne kampanje koju je 2018. i 2019. godine organizovala kompanija C&A, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine zajedno sa Eko-školama su imali priliku da se pozabave tekstilom, odećom i (ne)održivom modom, skrećući pažnju na velike količine tekstilnog otpada koji se generiše. Poruka je bila da se upotrebljeni tekstil može iskoristiti ponovo u razne svrhe. S toga je kampanja “Kao potrošač – budi deo promena” okupila 90 Eko-škola (iz 30 lokalnih zajednica u Srbiji, uz učešće skoro 10.000 učenika, roditelja, nastavnika, drugih predstavnika lokalnih zajednica) tokom 2019. godine,

¹⁸ Obradila Aleksandra Mladenović, Nacionalna koordinatorka međunarodnog programa Eko-škole u Srbiji, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	.....

koje su učestvovala u raznim aktivnostima: sakupljanje upotrebljenog tekstila, razvrstavanje, obrada i izrada upotrebnih predmeta. Kroz anketu koja je distribuirana Eko-školama, dobijeni su podaci da sve Eko-škole sakupljaju sekundarne sirovine, razvrstavaju otpad u svojim ustanovama i razvrstani otpad predaju, ili prodaju, otkupljivačima. Tokom kampanje koja je organizovana 2018. godine, kao deo globalne kampanje "Svet koji inspiriše", kroz Eko-škole je uvedena predstavljena potreba sakupljanja tekstila i mogućnosti izrade različitih predmeta, sa fokusom na "Tihu knjigu", sa različitim motivima, kao interesantno edukativno sredstvo. Prodajmo izrađenih predmeta, Eko-škole su sakupile novac za nabavku neophodne opreme i dodatnog materijala, kako bi i nakon završetka projekta nastavile sa ovakvim vidom obrazovnog rada. Kampanja 2019. godine "Kao potrošač – budi deo promena" ukazala je da je modna industrija izuzetno neodrživa, posebno u kontekstu korišćenog tekstilnog materijala i odeće koja se kupuje. Kampanja je doprinela postizanju Cilja održivog razvoja 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja, uz pokušaj da se promeni lično neodrživo ponašanje korisnika, uvodeći koncept cirkularne ekonomije u obrazovno-vaspitne institucije, uključene u program Eko-škole.

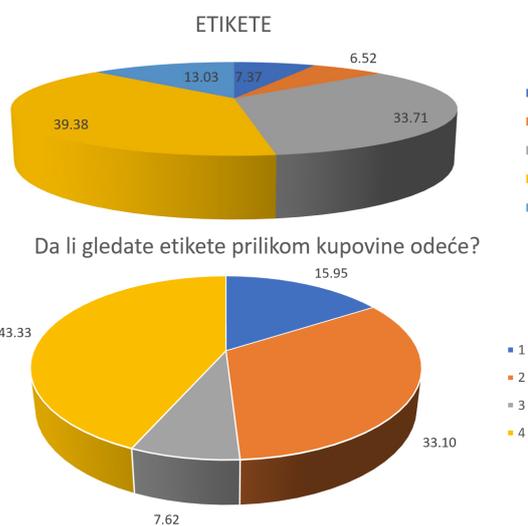
Tokom poslednjih decenija, sve veća potrošnja širom sveta povećala je pritisak na životnu sredinu, doprinela povećanju klimatskih promena i stvorila veću konkurenciju za resurse. Zato je uvođenje cirkularne ekonomije ključno povezano sa elementima kao što su optimalan životni vek, trajnost proizvoda i laka popravka, nadogradnja, rastavljanje i recikliranje proizvoda. Takođe je povezano sa pružanjem jasnih, verodostojnih i relevantnih informacija potrošačima, kako bi im se omogućilo da donose odluke na bazi informacija, čime kroz odgovornu kupovinu doprinose tranziciji sa linearne ka cirkularnoj ekonomiji.

Rezultati istraživanja – Koliko smo odgovorni u izboru odeće?

Kroz program Eko-škole u Srbiji, pokrenuto je istraživanje kakvu odeću nosimo, od kojeg je materijala napravljena, sakupljanjem i analizom informacija koje se nalaze na etiketama. Učenici i student iz 12 Eko-škola učestvovali su u istraživanju i prikupili su 353 različite etikete. Analizom je utvrđeno da skoro 40% ispitanika nose odeću od materijala poreklom iz Srbije, 34% radije nose odeću od prirodnog materijala, kao što je pamuk ili lan. Materijale koji su označeni kao "održivi tekstilni material" bira 7% ispitanika, dok 13% nose odeću od poliestera, ili nekog drugog materijala.

Na pitanje Da li gledaju etikete prilikom kupovine odeće i da li su spremni da plate više, ako je materijal poreklom iz održive proizvodnje?, više od 43% ispitanika je reklo da im etikete nisu važne i da ih ne gledaju prilikom izbora odeće i materijala, 33% ispitanika je reklo da radije bira odeću koja je ima oznaku "eko", bez obzira na cenu. Oko 16% ispitanika gleda etikete, ali bira jeftiniju odeću, dok 7% intervjuisanih gleda etikete, ali bira proizvode iz Srbije.

Analiza ankete je pokazala da je u Srbiji, među mlađom generacijom, koja još uvek nije finansijski samostalna, odgovorno ponašanje u odabiru odeće na niskom nivou, ali i da je u razvoju i da je potrebno organizovati akcije kojima će se svest i dalje podizati. Eko-škole Srbije, kroz projekte koje zajednički organizuju u svojim lokalnim sredinama sa organizacijama i institucijama, rade na unapređivanju pre svega znanja zasnovanog na proverenim informacijama i verifikovanim dokazima, doprinoseći ispunjavanju Ciljeva 4, 12 i 13. Rezultati su u nekim lokalnim zajednicama prepoznati od strane donosilaca odluka, koji su pokazali spremnost da podrže različite ekoškolske akcije, u cilju unapređenja životne sredine i promocije održivog korišćenja resursa.

2.7. Pokazni primer 7¹⁹ - Reciklaža tekstila i razvoj preduzetništva kod mladih

Eko-škola “Vuk Karadžić” iz Sombora je škola za osnovno i srednje obrazovanje sa domom (ŠOSO “Vuk Karadžić”), koju pohađaju učenici ometeni u razvoju. Praktičan rad i osposobljavanje ovih učenika da steknu veštine koje će im omogućiti samostalnost u životu nakon završene škole, osnova je u primeni ekoškolskih aktivnosti. Napredak u razvoju preduzetništva kod mladih, posebno učenika ove škole, omogućen je uključivanjem škole, donatora, lokalne zajednice i cele mreže Eko-škola, koje su sakupljale neophodni tekstilni materijal i dostavljale radionici ove Eko-škole, u kojoj su uz pomoć nastavnika i roditelja ili staratelja, stvarali nove proizvode, produžavajući život tekstilu.

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	.....

U nastavku su prikazane kompetencije za celoživotno učenje omladine i odraslih, koje su primenjive za škole za decu i odrasle sa posebnim potrebama, a u odnosu na Cilj održivog razvoja 4 – Kvalitetno obrazovanje.

4.4 Do 2030. godine znatno povećati broj omladine i odraslih koji imaju odgovarajuće veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za zapošljavanje, pristojne poslove i preduzetništvo („veštine za budućnost“)

Obrazovanje i osposobljavanje može značajno da doprinese izgradnji preduzetničkih stavova, znanja i veština, a posebno kod dece ometene u razvoju. Tako ŠOSO “Vuk Karadžić” iz Sombora pokušava da kroz obrazovni sistem obezbedi da deca u ranim fazama školovanja razviju svoju kreativnost i radoznalost, stvarajući okruženje koje ohrabruje učenike da postavljaju pitanja i tragaju za novim pristupima, podstiče učenike na kreativnost, samosvesnost i dovtljivost.

Preduzetničko obrazovanje koje se realizuje u okviru ove Eko-škole sadrži sledeće tri komponente:

- Lični razvoj: izgradnja samopouzdanja, jačanje preduzetničkog duha, negovanje želje za uspehom i inspirisanje na akcije.
- Poslovni razvoj: tehnička, finansijska pismenost i veštine za samozapošljavanje, zapošljavanje i preduzetništvo.
- Razvoj preduzetničkih veština: razvoj socijalnih veština, saradnje, kreativnog rešavanja problema, prepoznavanje prilika, poznavanje kulturnih normi i njihovog uticaja na poslovanje, prezentacije, saradnja sa zajednicom...

Smisao za inicijativu i preduzetništvo predstavlja jednu od ključnih kompetencija za celoživotno učenje omladine i odraslih. Kompetencija predstavlja kombinaciju znanja, veština i stavova koji odgovaraju određenoj situaciji.

4.7. Do 2030. godine obezbediti da svi učenici steknu znanja i veštine potrebne za promociju održivog razvoja, uključujući između ostalog, kroz obrazovanje za održivi razvoj i održivi način života, ljudska prava, ravnopravnost polova, promociju kulture mira i nenasilja, globalno građanstvo i uvažavanje kulturne raznolikosti i doprinos kulture održivom razvoju

Preduzetničke aktivnosti u Eko-školi ŠOSO “Vuk Karadžić” obezbeđuju ključne kompetencije koje podržavaju lično ispunjenje, socijalnu inkluziju, aktivno građanstvo i razvoj veština za buduće zapošljavanje. Kompetencija za preduzetništvo povezuje usvajanje znanja, veština i stavova sa njihovom praktičnom primenom, uključuje vlastitu inicijativu, preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke. Ovim programom postavljeni su sledeći zadaci:

1. Obrazovanje i obuka nastavnika o preduzetničkom obrazovanju;
2. Razvoj komunikacijskih veština kod učenika, bitnih za predstavljanje sopstvenih resursa;
3. Razvoj učeničkih sposobnosti za rešavanje problema i donošenje odluka;
4. Razvijanje svesti kod učenika o važnosti saradnje i timskog rada;
5. Razvoj veština timskog rada kod učenika;

¹⁹ Radmila Jokić, Škola za osnovno i srednje obrazovanje sa domom „Vuk Karadžić“, Sombor

6. Razvoj svesti o značaju samoinicijative i aktivnog odnosa u rešavanju problema sopstvene egzistencije kod učenika;
7. Edukacija i informisanje učenika o različitim mogućnostima zapošljavanja.

Uspešna realizacija ishoda učenja je planiranje nastavnih aktivnosti tako da budu usmerene na učenika, tj. zasnovane na aktivnostima učenika. Komunikacija, veštine prezentovanja i planiranja, kao i veštine timskog rada, simulacija preduzetničkog okruženja kroz različite aktivnosti koje oponašaju poslovno okruženje, impliciraju potrebu da se kad je to moguće i svrsishodno, nastava izvodi u formi projektnih aktivnosti i aktivnosti usmerenih na učenika, u kojima je učenik u centru nastavnog procesa.

4.c. Do 2030. godine, znatno povećati ponudu kvalifikovanih nastavnika, uključujući kroz međunarodnu saradnju za obrazovanje nastavnika u zemljama u razvoju, posebno najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama u razvoju

Kako bi se učenici/odrasli osnaživali kroz preduzetničke sposobnosti potrebno je ostvarivati saradnju sa faktorima u lokalnoj sredini (preduzeća, organizacije) kao podrška za nabavku materijala (odbačen materijal iz preduzeća upotrebljava se kao sirovina za izradu novog proizvoda). Primarne preduzetničke aktivnosti u ŠOSO "Vuk Karadžić" realizovane su kroz projekte i rad sa starim odbačenim odevnim predmetima i starim kartonom. U različitim radionicama u kojima veštine i znanja stiču učenici, ovi materijali služe za izradu novih predmeta – torbe, kecelje, hobi panoi, futrole za naočare/mobilne telefone, prostirke za kućne ljubimce, kutije za odlaganje predmeta, stalci za različite vrste pribora.

1) Detalj sa radionice za osnovce - ponovna upotreba odbačenih pamučnih majica; 2) Izrađeni proizvodi- dekorativne kutije za odlaganje (upotreba starog kartona, posteljnog i tekstilnog platna); 3) Detalj sa izrađene kecelje; 4) Kutak Učeničke zadruge „Pčelica“ – izrađeni proizvodi od starog teksas platna, tekstilnog i posteljnog platna, stare hartije, kartona; 5) Detalj sa radionice Učenička zadruga „Pčelica“ – prostorije ŠOSO sa domom „ Vuk Karadžić“ Sombor (upotreba stare hartije, kartona - izrada kutija); 6) Detalj sa radionice, priprema materijala (sečenje odbačenog pamuka, izrada podmetača i sedalica); 7) Detalj sa radionice, izrada ukrasnih kutija (upotreba starog kartona i kanapa); 8) Prezentacija i prodajna izložba radova – Zlatibor, 2019. godine, Sastanak ekoškolskih koordinatora; 9) Tiha knjiga Gornjeg podunavlja – nastavno sredstvo izrađeno upotrebom starog tekstilnog i pamučnog platna uz dodatak različite pozamanterije (dugmići, čipka sa starih odbačenih odevnih stvari); 10) Obuka korisnika Dnevnog boravka za rad na šivaćoj mašini

Za potrebe rada ovakvih radionica prikupi se i više od sto kilograma odbačenog materijala koji se ponovo upotrebi. Na ovaj način Eko-škole “profitiraju” od koncepta cirkularne ekonomije, demonstrirajući odgovorno ponašanje u postupanju sa otpadom, u određenoj meri smanjujući i svoj ekološki otisak.

Višegodišnji rad ŠOSO “Vuk Karadžić” i posebno napredak u osposobljavanju dece i odraslih sa posebnim potrebama da pokrenu preduzetničke akcije u svojim sredinama, prepoznati su od strane lokalne zajednice, koja je počela da prati napredak i pomaže u realizaciji planova ove Eko-škole. Takođe, izvestan broj preduzeća/organizacija su kupci proizvoda koji se izrađuju na preduzetničkim radionicama.

Jedan od važnih nivoa ka uspešnom preduzetništvu je i međunarodna saradnja kroz projektne aktivnosti pri čemu se veštine i znanja učenika/odraslih iskustveno osnažuju i proširuju. Ovakav vid učešća omogućava proširivanje aktivnosti i obezbeđivanje dodatnih resursa u opremi i materijalu.

Važnu ulogu imaju i stručna usavršavanja nastavnika, radnih terapeuta koji rade sa učenicima i odraslima. Upoznavanje sa primerima dobre prakse, iskustvima drugih, usvajanje novih veština i znanja dragocena su za nastavnike i radne terapeute kao kreatore aktivnosti preduzetništva učenika, što je omogućeno, između ostalog i povezivanjem različitih obrazovno-vaspitnih ustanova u okviru programa Eko-škole.

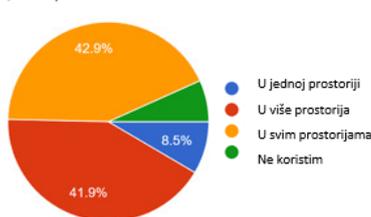
2.8. Pokazni primer 8²⁰ - Da li ugljenični otisak smanjujemo energetsom efikasnošću i načinom postupanja sa otpadom?

U okviru programa Eko-škole, u periodu od 2018. do 2020. godine, uz podršku Elektroprivrede Srbije, realizovane su radionice o energetske efikasnosti. Radionice su imale za cilj unapređivanje znanja učenika i podizanje svesti šire lokalne zajednice o merama energetske efikasnosti, posebno onih mera koje se mogu primeniti u svakodnevnom životu. Na kraju ciklusa 2020. godine, realizovana je anketa koliko su radionice i rad sa decom u Eko-školama uticali da se ponašanje promeni i postane „energetski efikasnije“.

Rezultati ankete pokazali su da je skoro 70% ispitanika znalo tačnu definiciju energetske efikasnosti, što je bio veliki napredak u odnosu na početno stanje, kada je veći procenat dece, ali i nastavnika, odgovarao da je energetska efikasnost isto što i štednja električne energije.

Štedljive sijalice su bile najočigledniji primer primena mera energetske efikasnosti u praksi, kako u školskim prostorijama, tako i kod kuće. Preko 80% ispitanika koristi štedljive sijalice u više ili čak u svim prostorijama. Učenici su i na predavanjima pokazali veće interesovanje za korišćenje štedljivih sijalica, iako su skuplje, ali dugotrajnije, podstiču održivo korišćenje resursa i imaju manji uticaj na životnu sredinu.

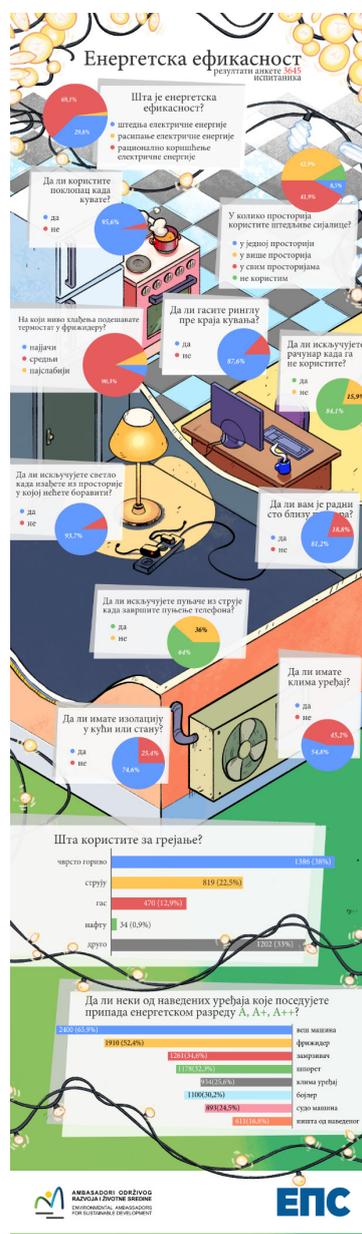
U koliko prostorija koristite štedljive sijalice?
3,645 responses

Štedljiva i klasična sijalica

Primena mera energetske efikasnosti u kuhinji testirana je na primeru štednjaka. Preko 95% ispitanika koriste poklopac dok kuvaju, ako je štednjak sa ringlama na struju. Skoro 90% ispitanika gase ringlu pre kraja kuvanja, kako bi bili energetski efikasniji tokom kuvanja.

Radni sto je uglavnom blizu prozora, kod preko 80% anketiranih osoba. Tokom predavanja u Eko-školama, često se dešavalo da je svetlo upaljeno u učionici, iako je bio dan, zavese su bile navučene na prozore,

20 Ivana Zarić i Vladimir Munitlak, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine

ili je prostor ispred prozora bio popunjen biljkama koje su dodatno zaklanjale dnevnu svetlost. Slično je kod kuća, tokom zimskog perioda na prozoru se čuva saksijnsko bilje koje se nalazi ispred prozora, pa je dotok dnevne svetlosti umanjen. Preporučene su mere, lako primenljive u svim domaćinstvima, da se biljke drže sa strane prozora, da se zavese preko dana sklanjaju sa prozora u učionicama, kako bi došla dnevna svetlost i svetlo bilo ugašeno.

Interesantno je da skoro 85% ispitanika isključuje računar kada ne koristi (Grafik 5.), primenjujući mere energetske efikasnosti, čuvajući uređaje da bi imali duži vek (Slika 4.).

Više od 90% ispitanika isključuje svetlo kada napusti prostoriju, bilo kod kuće, ili u školi. Kroz program Eko-škole, radi se na podizanju svesti učenika, nastavnog i nenastavnog osoblja da prate potrošnju električne energije i vode u školskim prostorijama i kroz rad eko-patrola pokreću akcije na uvođenju mera energetske efikasnosti i smanjenja nenamenske potrošnje vode, kao deo brige o uštedi resursa i očuvanju životne sredine.

Analizom odgovora na pitanje da li punjače mobilnih telefona isključuju iz struje kada završe punjenje, utvrđeno je da 64% ispitanika isključuje punjače, mada dosta njih to ne radi. Na pitanje zašto, različiti su bili odgovori, ili više članava domaćinstva koriste isti punjač, pa samo dodaju telefone da se pune, ili zaborave, ili nameravaju da pune druge uređaje. Uglavnom, svesni su da se električna energija rasipa i spremni su da menjaju ponašanje kako bi bili energetski efikasniji.

Što se tiče korišćenja frižidera i dalje većina otvori frižider i razmišlja šta da uzme, iako su na radionicama isticane preporuke da se prvo razmisli, pa otvori frižider na kratko kako bi se uzelo šta je potrebno. Ali preko 90% ispitanika je usvojilo preporuke da podeše nivo hlađenja na srednji.

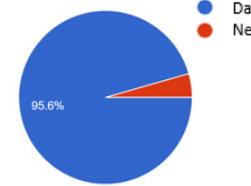
Od ukupnog broja anketiranih, skoro 75% ima izolaciju na kući ili stanu, dok 25% još uvek nema. Postoji razvijena svest o potrebi izolacije objekata u kojima se živi i radi, kao i škola, ali su ograničena finansijska sredstva ograničavajući faktor. Ukoliko bi postojali podsticaji, subvencije ili bilo kakvi drugi mehanizmi, na lokalnom ili nacionalnom nivou, izolacija objekata bi bila još više zastupljena.

Klima uređaj poseduje nešto više od 50% ispitanika. Razlog je što su odgovori stizali sa teritorije čitave Srbije, gde je veliki deo ispitanika iz seoskih i prigradskih naselja, gde klima uređaji nisu toliko neophodni i nema ih puno u domaćinstvima, kao ni u područnim odeljenjima Eko-škola.

Od ukupnog broja anketiranih, skoro 85% poseduje neki od uređaja koji pripada energetskom razredu A, A+, ili A+++, od koji najviše (66%) imaju veš mašine. Najmanje uređaja A energetskog razreda su klima uređaji i sudo mašine. Neki od anketiranih imaju i više od jednog uređaja A klase. Broj uređaja A energetskog razreda u domaćinstvima uslovljen je materijalnom situacijom, s obzirom da su ovi uređaji skuplji. Takođe je bitna i ponuda uređaja A razreda, koja je sve veća.

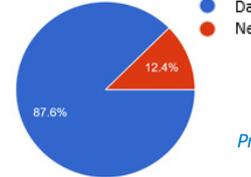
Da li koristite poklopac kada kuvate?

3,645 responses

Da li gasite ringlu pre kraja kuvanja?

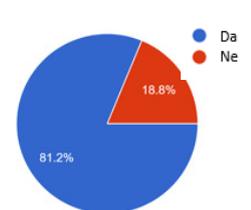
3,634 responses

Primer efikasnog i neefikasnog korišćenja poklopca tokom kuvanja

Da li vam je radni sto blizu prozora?

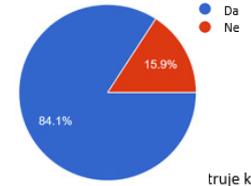
3,645 responses

Efikasno i neefikasno korišćenje izvora svetlosti

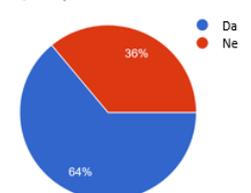
Da li isključujete računar kada ga ne koristite?

3,645 responses

Efikasno i neefikasno postupanje posle korišćenja računara
truje kada završavate punjenje telefona

3,645 responses

Efikasno i neefikasno postupanje posle punjenja telefona

Na koji nivo hlađenja podešavate termostat u frižideru?

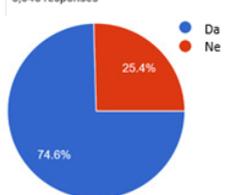
3,645 responses

Efikasno i neefikasno postupanje sa frižiderom

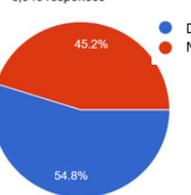
Da li imate izolaciju u kući ili stanu?

3,645 responses

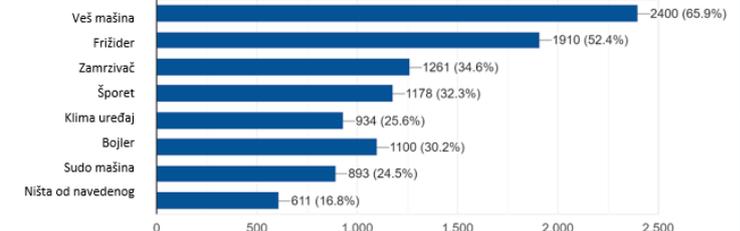
Da li imate klima uređaj?

3,645 responses

Da li neki od navedenih uređaja koje posedujete pripada energetskom razredu A, A+, A++, A+++?

3,644 responses

Analiza je pokazala da su radionice o energetskej efikasnosti u Eko-školama doprinele promeni ponašanja učenika i stanovništva, ka energetskej efikasnoj zajednici. Pojam energetske efikasnosti nije bio dovoljno poznat, niti su mere bile sistematski obrađivane kao tokom radionica u Eko-školama, što je dovelo do podizanja svesti kod dece školskog uzrasta kako promeniti ponašanje kod kuće i u školi i postati „energetskej efikasni“.

U okviru ovog pokaznog primera obuhvaćene su ključne reči:

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	....

2.9. Pokazni primer 9²¹

- Postupanje sa otpadom u uslovima Covid-19 epidemije u Srbiji

U uslovima pandemije Covid-19, tokom 2020. godine, uočeno je neprimereno postupanje sa otpadom, posebno potencijalno infektivnim otpadom, u koji spadaju maske, rukavice, maramice. Podstaknuti svakodnevnim prizorima sa ulica i zelenih površina širom naseljenih mesta na teritoriji Srbije, Ambasadori održivog razvoja su pokrenuli e-kampanju kako bi se podigla svest građana o pravilnom odlaganju opasnog otpada.

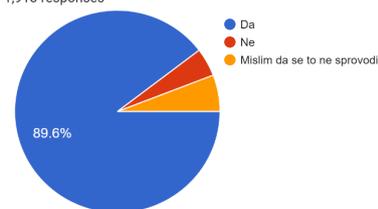
Prikupljeni su odgovori od skoro 2000 ispitanika, mišljenja običnih građana o problemu odlaganja i upravljanja otpadom, od kojih je 56% bilo između 30-65 godina, 23% od 18 do 30 godina i 21% je imao manje od 18 godina.

Tako, 90% ispitanika zna da se u medicinskim ustanovama otpad mora biti razvrstati na neopasan i opasan, ali 63% nije znalo kako se postupa sa opasnim medicinskim otpadom.

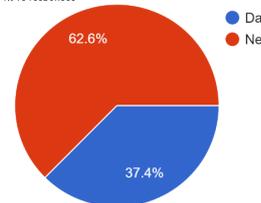
U uslovima vanrednog stanja u Srbiji tokom proleća 2020. godine, zapaženo je da su ljudi koji odnose otpad (iz lokalnog javnog komunalnog preduzeća), nosili maske i rukavice u većini slučajeva (70% ispitanika je potvrdilo). Rezultati su takođe pokazali da je postupanje otpadom u domaćinstvima u većini slučajeva (59% ispitanika) odgovorno i da upotrebene maske i rukavice odlažu u jednu kesu, odvojeno od ostalog komunalnog otpada. Međutim, lokalne zajednice, kao ni državne institucije, nisu ovom problemu poklanjali veliku pažnju, bez obzira što potencijalno može dovesti do sekundarne infekcije odbačenim infektivnim otpadom u vidu maski i rukavica, ili maramica. Tako je 96% ispitanika potvrdilo da u svojoj lokalnoj zajednici u vreme vanrednog stanja, nisu dobili posebne kese za otpad koji čine bačene korišćene maske, rukavice, maramice i dr., a skoro isti procenat ispitanika (94%) odgovorili su da u lokalnoj zajednici ne postoje posebno obeležene posude/kante/kontejneri za odlaganje potencijalno kontaminiranog otpada (maske, rukavice, maramice i sl.)

U uslovima epidemije Covid-19 u Srbiji, nije bilo adekvatnog odgovora nadležnih institucija na nacionalnom i lokalnom nivou, po pitanju odgovornog upravljanja otpadom, posebno potencijalno infektivnog opasnog otpada, koji može da dovede do sekundarne infekcije. Stanovništvo je uočilo problem, ali osim sopstvene odgovornosti za postupanje ovom vrstom otpada u svojim domaćinstvima, nije bilo drugih mogućnosti da se uključi šira lokalna zajednica. Eko-škole su i u ovom slučaju bile najvažnija podrška na lokalnom nivou, kako se pravilnim postupanjem mogu sačuvati i zdravlje i životna sredina.

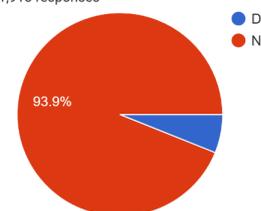
Da li znate da u medicinskim ustanovama otpad mora biti razvrstati na neopasan i opasan?
1,913 responses

Da li znate kako se postupa sa opasnim medicinskim otpadom?
1,913 responses

Da li u Vašoj lokalnoj zajednici postoje posebno obeležene posude/kante/kontejneri za odlaganje potencijalno kontaminiranog otpada
1,913 responses

21 Ivana Zarić i Vladimir Munitlak, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine

3. Zaključna razmatranja

Ciljevi održivog razvoja (COR) predstavljaju nastavak aktivnosti u ispunjavanju onoga što Milenijumski razvojni ciljevi (koji su važili od 2000. do 2015. godine) nisu završili; sedamnaest COR prate 169 potciljeva (ishoda) i preko 231 indikatora.

Evropska unija je posvećena ispunjavanju Ciljeva održivog razvoja i podstiče ne samo zemlje članice EU, nego i zemlje kandidate za članstvo u EU, kako bi svi učestvovali u primeni COR u svim politikama. Ujedinjene nacije očekuju od država potpisnica Agende 2030 da mobiliziraju sve resurse kako bi ciljevi bili ostvareni do 2030. godine u oblastima od kritičnog značaja za čovečanstvo i planetu. Nova strategija rasta EU, „Evropski zeleni dogovor“, ima za cilj da Evropsku Uniju transformiše u modernu, efikasnu i konkurentnu ekonomiju u kojoj se rešavaju klimatski i izazovi zaštite životne sredine i pretvaraju u mogućnosti. „Evropski Zeleni dogovor“ sadrži mapu puta sa akcijama za zaustavljanje klimatskih promena, prelazak na cirkularnu ekonomiju, smanjivanje gubitka biodiverziteta i smanjenje zagađenja, uključujući potrebne investicije i dostupne alate za finansiranje.

U publikaciji su predstavljeni primeri, prema dosadašnjim saznanjima kroz program Eko-škole u Srbiji, koji se odnose na postizanje COR13 i COR12, sa fokusom na njihovu ko-implementaciju, uvažavajući targete kvalitetnog obrazovanja kroz realizaciju COR4. Za svaki primer data je matrica ključnih reči, koje bliže definišu ishode date u primerima:

Akcija za klimu	Održivi razvoj	Održiva potrošnja	Lokalno delovanje
Kvalitetno obrazovanje za održivi razvoj	Održivo korišćenje prirodnih resursa	Način života	Promocija lokalne kulture i proizvoda
Kvalifikovani nastavnici	Nerasipna potrošnja	Održiva poljoprivreda	Upravljanje otpadom
Veštine za budućnost	Smanjenje emisije ugljenika	Zelene javne nabavke	Podizanje nivoa svesti
....	Nestašica vode	Nestašica, obezbeđivanje hrane	....

Kroz prikazane primere predstavljen je samo deo postojećeg aktivizma u Eko-školama Srbije, sa namerom da se u sledećim izdanjima slične publikacije nastavi predstavljanje primera dobre prakse. Eko-škole, posebno nastavnici i osoblje koje je zanimalo da se uključuje u različite akcije, predstavljaju neiscrpan izvor ideja, snage i energije usmerene na unapređenje stanja u lokalnoj životnoj sredini. Polazeći iz svog školskog dvorišta, ili dvorišta predškolske ustanove, pozitivnim stavom i spremnošću na saradnju, ovi nesebični „učitelji o životu“ deci, učenicima i studentima prenose znanje, učeći ih pravim nematerijalnim vrednostima kako na održiv način koristiti usluge ekosistema, resurse i kako očuvati zdravu životnu sredinu, ali i doprineti ljudskom blagostanju. Zauzvrat predškolci, učenici i studenti Eko-škola, kroz sticanje praktičnog znanja i veština, postaju osnaženi da predlažu i preduzimaju samostalne akcije u široj lokalnoj zajednici, postajući odgovorni globalni građani.

Literatura

- A/RES/70/1 – Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf
- Drndarski, M. (2020): Poster klimatske promene (nastavno sredstvo) <http://ambassadors-env.com/en/publications-2/poster/>
- European Commission (2019), The European Green Deal, COM(2019) 640.
- European Commission (2019), Annual Sustainable Growth Strategy 2020, COM(2019) 650
- Mihajlov A. (2020.): Analiza trenutne situacije vezano za Cilj održivog razvoja 13 – Akcija za klimu, u odnosu na podciljeve, sa osvrtom na situaciju u Srbiji, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine
- Mihajlov A., A.Mladenović and F.Jovanović (2019): Circular Economy in Serbia: The Process Started, Belgrade: Environmental Ambassadors for Sustainable Development, raspoloživo na <http://ambassadors-env.com/en/www-staro-pre-2020/circular-economy-in-serbia/>
- Mihajlov A., A. Pudja (2019), Održiva ishrana, Beograd, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, <http://ambassadors-env.com/wp-content/uploads/Ishrana1.pdf>
- Poore J, T. Nemecek, Reducing food's environmental impacts through producers and Consumers, Science, 360(6392) 987-992, 2018, i interpretacija
- Jokić, R. (2019): Poster cirkularna ekonomija (nastavno sredstvo) ambassadors-env.com/en/publications-2/cirkularna-poster/
- Jokić, R. (2019): Slikovnica Cirkularne promene: ambassadors-env.com/en/publications-2/cirkularna-ekonomija-print-slikovnica/
- Jokić, R. (2020): Slikovnica „Od klimatskih promena do klimatske akcije“: ambassadors-env.com/en/publications-2/kp-slikovnica/
- <https://www.bbc.com/news/science-environment-46459714>
- <https://unstats.un.org/CORs/indicators/indicators-list/>
- <https://unstats.un.org/CORs/>

ENV.net PROJECT IS FUNDED
BY THE EUROPEAN UNION
The views expressed in this project do not necessarily
reflect the views of the European Commission

2020